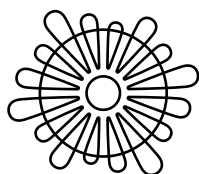

ARCHAEOLOGIA

adriatica

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA / UNIVERSITY OF ZADAR
ODJEL ZA ARHEOLOGIJU / DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

UDK 902/904

ARCHAEOL. ADRIAT.

ISSN 1846-4807

ARCHAEOLOGIA adriatica

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić (predsjednik / *Chair*)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Ante Uglešić

TAJNICA / *Secretary*
Josipa Baraka Perica

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Brunislav Marijanović (professor emeritus Sveučilišta u Zadru), Igor Borzić (Sveučilište u Zadru),
Martina Čelhar (Sveučilište u Zadru), Tomislav Fabijanić (Sveučilište u Zadru),
Mirja Jarak (Sveučilište u Zagrebu), Marko Dizdar (Institut za arheologiju, Zagreb),
Biba Teržan (Univerza v Ljubljani), Gian Pietro Brogiolo (Università degli Studi di Padova)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Adress of the Editorial Board*
Archaeologia Adriatica
Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23 200 522
E-mail: archaeologia.adriatica@unizd.hr

ARCHAEOLOGICA ADRIATICA REFERIRA SE U / *Archaeologia Adriatica is abstracted and indexed in*
- Ulrich's international periodicals directory
- DYABOLA. Sachkatalog der Bibliothek – Römisch-
Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts

DOSTUPNO NA / *Available at*
Hrčak. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (hrcak.srce.hr)
Morepress (morepress.unizd.hr)

ČASOPIS IZLAZI JEDNOM GODIŠNJE / *Published annually*
ISSN 1846-4807 (Tisak)
ISSN 1848-9281 (Online)
DOI 10.15291/archo

NASLOVNICA / *Cover Page*
Foto / *Photo*: S. Govorčin

SADRŽAJ / CONTENTS

MARTINA ČELHAR O životu i djelu profesorice Sineve Kukoč <i>On the Life and Work of Professor Sineva Kukoč</i>	11
MARTINA ČELHAR Bibliografija prof. dr. sc. Sineve Kukoč <i>Bibliography of Professor Sineva Kukoč</i>	21
BRUNISLAV MARIJANOVIĆ Novi nalaz žrtvenika na neolitičkom naselju u Smilčiću (Izvorni znanstveni članak) <i>New Find of an Altar from the Neolithic Settlement of Smilčić (Original scientific paper)</i>	31
KRISTINA HORVAT OŠTRIĆ Prilog poznavanju duhovne kulture neolitičkih zajednica istočnog Jadrana (Izvorni znanstveni članak) <i>A Contribution to Understanding Spiritual Culture of the Neolithic Communities of the Eastern Adriatic (Original scientific paper)</i>	47
STAŠO FORENBAHER Početak sezonskog stočarstva u Dalmaciji (Izvorni znanstveni članak) <i>The Beginning of Seasonal Pastoralism in Dalmatia (Original scientific paper)</i>	73
GIULIA RECCHIA, ALBERTO CAZZELLA The Guardian Ancestors. Burials at Bronze Age fortified Sites in the Adriatic Area: Coppa Nevigata and the Istrian Hillforts (Original scientific paper) <i>Predci-čuvari. Ukopi na brončanodobnim utvrđenim lokalitetima na Jadraniu: Coppa Nevigata i istarske gradine (Izvorni znanstveni članak)</i>	87
MAJA GRGURIĆ SRZENTIĆ Stočarstvo i ritual na gradini Vrčevo u brončano i željezno doba (Izvorni znanstveni članak) <i>Animal Husbandry and Ritual at Vrčevo Hillfort in the Bronze and Iron Ages (Original scientific paper)</i>	113
PIO DOMINES PETER, MATE PARICA Podvodno nalazište Sveti Juraj – Lisac i proizvodnja soli krajem brončanog doba (Izvorni znanstveni članak) <i>Sveti Juraj – Lisac Underwater Site and Salt Production at the end of the Bronze Age (Original scientific paper)</i>	133

BIBA TERŽAN

- Liburni and the Caput Adriae Region in the Early First Millenium BC –
Discussing the Liburnian two-part bow Fibulae (Original scientific paper)
Liburni i regija Caput Adriae početkom prvog tisućljeća pr. Kr. –
Razmatranje liburnskih dvodijelnih lučnih fibula (Izvorni znanstveni članak) 177

ANDREJ PRELOŽNIK

- Japodski i liburnski antropomorfni privjesci (Izvorni znanstveni članak)
Iapodian and Liburnian Antropomorphic Pendants (Original scientific paper) 201

IVAN DRNIĆ, ANA ĐUKIĆ, SLAĐANA LATINVIĆ

- Pojasna kopča s figuralnim prikazom iz Prozora (Izvorni znanstveni članak)
Belt Buckle with Figural Scene from Prozor (Original scientific paper) 241

TISA N. LOEWEN, KENNETH C. NYSTROM, MARTINA ČELHAR

- Bioarchaeological Analysis of Skeletal Remains from
Nadin Necropolis (Original scientific paper)
Bioarheološka analiza osteološkog materijala
s nekropole u Nadinu (Izvorni znanstveni članak) 259

MARTINA ČELHAR, MARINA UGARKOVIĆ

- Pojasne kopče tipa Nadin (Izvorni znanstveni članak)
Belt Buckles of the Nadin Type (Original scientific paper) 293

IGOR BORZIĆ, DINKO RADIĆ

- Rezultati rekognosciranja gradinskog naselja Brdo-Stine
kod Žrnova na otoku Korčuli (Prethodno priopćenje)
The Hillfort Settlement Brdo-Stine near Žrnovo on the Island
of Korčula – Results of a Field Survey (Preliminary communication) 341

JURE ŠUĆUR, ZRINKA SERVENTI

- Istraživanja tumula u Dobropoljcima 1960. godine
u svjetlu novijih spoznaja (Izvorni znanstveni članak)
Tumuli research in Dobropoljci in 1960 in the Light
of Recent Discoveries (Original scientific paper) 371

TONI BRAJKOVIĆ

- Rimskodobna ogledala s Velike Mrdakovice (Izvorni znanstveni članak)
Roman-Era Mirrors from Velika Mrdakovica (Original scientific paper) 423

ALKA STARAC

- Kameje iz Arheološkog muzeja Istre (Stručni članak)
Cameos from the Archaeological Museum of Istria (Professional paper) 449

IVANA JADRIĆ-KUČAN, IVANA BANOVAČ O kultu i poštivanju rimskih carica i princeza na tlu provincije Dalmacije (Pregledni članak) <i>On the Cult and Veneration of the Roman Empresses and Princesses in the Province of Dalmatia (Review paper)</i>	465
LUCIANO BOSIO, GUIDO ROSADA La fonte nella fonte L'Italia fisica nella descrizione <i>Tabula Peutingeriana</i> 4. L'idrografia 4.3. I Fiumi a settentrione del Padus. Dal Cleusis al Tiliabinte (Sintesi) Izvor u izvoru <i>Fizička geografija Italije u opisu Tabulae Peutingerianae</i> 4. <i>Hidrografija</i> 4.3. <i>Rijeke sjeverno od Padusa. Od Cleusisa do Tiliabinte (Pregledni članak)</i>	503
JOSIPA BARAKA PERICA, ANTE UGLEŠIĆ Ulomak pogrebne mense s lokaliteta Galovac – Crkvina (Izvorni znanstveni članak) <i>Fragment of a Funerary Mensa from the Site of Galovac – Crkvina (Original scientific paper)</i>	521
TONČI BURIĆ Stomorija – Miri (Kaštel Novi), primjer prostornih relacija unutar naselja u kasnoj antici i srednjem vijeku (Izvorni znanstveni članak) <i>Stomorija – Miri (Kaštel Novi), an Example of Spatial Relations within Settlements in Late Antiquity and the Middle Ages (Original scientific paper)</i>	541
MATO ILKIĆ, DEJAN FILIPČIĆ Numizmatička svjedočanstva mongolske najezde na šire područje Splita iz ožujka 1242. godine (Izvorni znanstveni članak) <i>The Numismatic Evidence of the Mongol Invasion in the wider Split Region in March, 1242 (Original scientific paper)</i>	559
KARLA GUSAR, DARIO VUJEVIĆ Vjerske medaljice iz sv. Dominika u Zadru (Izvorni znanstveni članak) <i>Devotional Medals from St Dominic in Zadar (Original scientific paper)</i>	571
NEDA KULENOVIĆ, VEDRANA GLAVAŠ, IGOR KULENOVIĆ Zračna arheologija kao metoda identifikacije formacije krškog kulturnog krajolika (Izvorni znanstveni članak) <i>Aerial Archaeology as a Method of Identifying the formation of Cultural Landscape in the Karst Area (Original scientific paper)</i>	611
<i>Upute suradnicima / Manuscript Guidelines</i>	645

REZULTATI REKOGNOSCIRANJA GRADINSKOG NASELJA BRDO-STINE KOD ŽRNOVA NA OTOKU KORČULI

THE HILLFORT SETTLEMENT BRDO-STINE NEAR ŽRNOVO ON THE ISLAND OF KORČULA – RESULTS OF A FIELD SURVEY

IGOR BORZIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju
University of Zadar, Department of Archaeology
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
HR-23000 Zadar
igorborzic@gmail.com

DINKO RADIĆ

Centar za kulturu Vela Luka
Centre of culture, Vela Luka
Ulica 41, br. 20
HR-20270 Vela Luka
radic.dinko1@gmail.com

UDK: 903.4(497.5Žrnovo)“638“

UDK: 904(497.5Žrnovo)“638“

DOI: 10.15291/archeo.3591

PRETHODNO PRIOPĆENJE / PRELIMINARY REPORT

Primljeno / Received: 2021-04-20

KLJUČNE RIJEČI:

otok Korčula, gradinsko naselje Brdo-Stine, željezno doba, južni Jadran, Iliri, Korint A amfore, Korint B amfore, grčko-italske amfore, Lamboglia 2 amfore, žrvnjevi

KEY WORDS:

island of Korčula, hillfort settlement Brdo-Stine, Iron Age, southern Adriatic, Illyrians, Corinthian A amphorae, Corinthian B amphorae, Greco-Italic amphorae, Lamboglia 2 amphorae, millstones

Kontinuirani rad na arheološkoj topografiji Korčule u novije je vrijeme rezultirao ubiranjem željeznodobnog naselja na lokaciji Brdo-Stine u Žrnovu na istočnom kraju otoka. Višekratnim rekognosciranjem lokaliteta okvirno su određeni njegov prostorni opseg, osnovne organizacijske sastavnice, kao i karakteri pokretnih nalaza, a što sve skupa svjedoči iznimnom arheološkom potencijalu. Predstavljanjem položaja naselja te tipokronološkim određenjem sakupljenih ulomaka metalnih (željezna zgura), kamenih (brusevi, žrvnjevi, nakovnji) te keramičkih nalaza (krovne ploče, kalupi?, amfore i pitosi) naselje je preliminarno postavljeno u okvire kasnog željeznog doba/helenizma prostora na kojem dolazi do vrlo intenzivnog preslojavanja indigenih te helenističko-rimskih sastavnica.

Continuous work on the archaeological topography of Korčula has recently resulted in locating an Iron Age settlement at the site of Brdo-Stine in Žrnovo at the eastern end of the island. Repeated field surveys of the site resulted in broad determination of its spatial extent, basic organizational components, as well as the character of small finds, testifying to its exceptional archaeological potential. On the basis of the position of the settlement and typo-chronological determination of the collected finds of metal (iron slag), stone (whetstones, millstones, stone anvils) and ceramic (roof tiles, molds?, amphorae and pithoi), the settlement was preliminary dated to the Late Iron Age/Hellenistic period of an area characterized by very intense overlaying of the indigenous and Hellenistic-Roman components.

Arheologija otoka Korčule s nekoliko sustavnih i već dugogodišnjih istraživačkih projekata krupnim koracima ide naprijed. Nije upitno da njihovi rezultati kontinuirano doprinose boljem shvaćanju daleke povijesti ovog iznimnog južnodalmatinskog otoka, ali i otvaranju novih pitanja i frontova kojima tek treba pristupiti. Ako se ostavi po strani uvijek aktualna Vela Spila,¹ trenutčno najzvučnija arheološka otočna tema proizlazi iz uzajamne povezanosti dvaju istraživačkih projekata, jednog usmjerenog na željeznodobno gradinsko naselje Kopila kod Blata na zapadnom,² te drugog na helenističku isejsku naseobinu u Lumbardi na krajnjem istočnom dijelu otoka.³ O karakteru spomenutih lokaliteta kao i o rezultatima njihova istraživanja dostupna je već respektabilna bibliografija pa na ovom mjestu nema potrebe potanko raspraviti o njima. Dovoljno je reći kako je svaki od njih reprezent indigenih ilirskih/plerejskih, odnosno helenističkih isejskih komponenata društva na ovom dijelu istočnog Jadrana, u trenutcima koegzistencije tijekom kasnog željeznog doba/helenizma sigurno višeznačno isprepletenih. No je li se ta isprepletenost na isti način manifestirala i konzumirala na istočnom i zapadnom dijelu ipak relativno velikog i reljefno razlomljenog otoka, još je uvijek nepoznanica. Nepoznanica je, primjerice, i genetska pripadnost svih spomenutih aktera, dimenzija njihova međusobnog biološkog miješanja; zatim konkretna gospodarska osnova koju bi potkrijepili arheološki pokazatelji proizvodnje hrane i drugih dobara, nadalje arhitektura, posebno ona stambena, isto kao i duhovni život stanovništva itd. Nadalje, gdje je bilo sjedište Pila i Daza spomenutih na Lumbardskoj pšefizmi,⁴ gdje su zatočeni rim-

Archaeology of the island of Korčula has been making steady progress with several systematic and by now long-term research projects. Their results continuously contribute to better understanding of the distant past of this exceptional southern Dalmatian island, but they also open up new questions and issues that need to be addressed. Leaving aside always interesting Vela Spila,¹ currently the most provoking archaeological topic on the island is derived from interrelatedness of two research projects, one of which is focused on the Iron Age hillfort settlement Kopila near Blato in the western part of the island,² and the other exploring the Hellenistic Issaeian settlement in Lumbarda in the easternmost part of the island.³ Respectable bibliography is available dealing with the mentioned sites as well as the research results so there is no need to discuss them extensively here. Suffice it to say that each of them is a representative of indigenous Illyrian/Plereian, or Hellenistic Issaeian social components in this part of the eastern Adriatic, definitely intertwined in various aspects in moments of coexistence during the Late Iron Age/Hellenism. However, we still do not know if this intertwining was manifested and consumed in the identical way in the eastern and western part of this relatively big island of uneven relief configuration. There are other open questions, such as genetic affiliation of all the mentioned populations, dimensions of their biological mixing; specific economic basis that would be substantiated by archaeological indicators of production of food and other goods, then there is architecture, in particular its residential aspects, as well as spiritual life etc. Further on, where was the center of Pyllos and Dazos mentioned in the

¹ B. ČEČUK, D. RADIĆ, 2005.

² I. BORZIĆ et al., 2017.

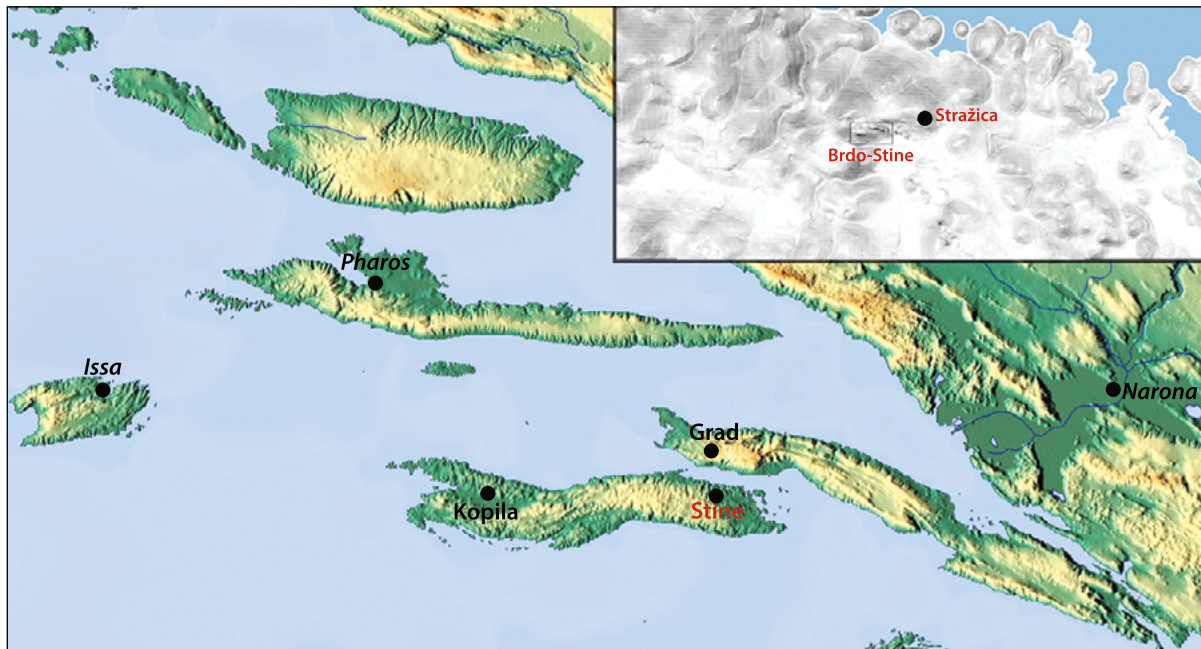
³ B. KIRIGIN, 2010, 113–117 s navedenom literaturom. Od 2007. godine Centar za prapovijesna istraživanja provodi arheološka istraživanja na širem prostoru Lumbarde, pa tako i na položaju helenističke naseobine. O aktualnim rezultatima projekta kod: H. POTREBICA et al., u tisku.

⁴ O pšefizmi popis literature vidjeti kod: B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, J. MAHRONIĆ, 2010, 75–77.

¹ B. ČEČUK, D. RADIĆ, 2005.

² I. BORZIĆ et al., 2017.

³ B. KIRIGIN, 2010, 113–117 with references. From 2007, Center for Prehistoric Research has conducted archaeological research in the wider area of Lumbarda, including the position of the Hellenistic settlement. About the current results of the project: H. POTREBICA et al., forthcoming.

SLIKA 1. Geografski položaj gradine Brdo-Stine (kartu izradio I. Borzić)

FIGURE 1 Geographical position of Brdo-Stine hillfort (made by I. Borzić)

ski građani koje spominje Livije u nagovještaju III. ilirskog rata (Livije 40.42.5), je li uopće nužno da cjelokupnu indigenu željeznodobnu otočnu zajednicu u svakom trenutku promatramo unitarnom i sa zajedničkom vanjskom politikom, samo su neka od pitanja na čije odgovore arheologija može ponuditi barem temelje, ako ne i daljnje smjernice promišljanja.

S tom će se mišlju ovom slavljeničkom prigodom⁵ korpusu inače brojnih otočnih gradinskih lokaliteta,⁶ pridodati još jedan, tek relativno nedavno prepoznat i samo sumarno predstavljen.⁷ Riječ je o lokalitetu Brdo-Stine, administrativno smještenom na području naselja Žrnova u unutrašnjosti istočnog dijela otoka Korčule (Sl. 1). Reljefno je riječ o dosta specifičnom i izoliranom arealu kojim u vizualnom smislu dominiraju vapnenačke stijene, čije je sporije trošenje u inače dolomitnom ambijentu rezultiralo jedinstvenim pejzažom punim visokih strmih litica te izo-

Lumbarda Psephisma,⁴ where were the Roman citizens imprisoned as mentioned by Livy in the indication of the Third Illyrian War (Livy, 40.42.5), is it really necessary to observe the entire indigenous insular community in every moment as unitary and with common foreign policy? These are only some of the questions answers to which can be offered by archaeology, or at least their foundations and guidelines for further consideration.

On this festive occasion,⁵ long list of hillfort sites on the island⁶ will be enriched by another, recently recognized site, presented only preliminary.⁷ It is the site of Brdo-Stine, in administrative terms belonging to the settlement Žrnovo in the interior of the eastern part of the island of Korčula (Fig. 1). As for the relief characteristics, it is quite specific and isolated area that is visually dominated by limestone rocks, whose slow weathering in dolomite

⁵ Ovaj skromni rad uz lijepe želje posvećujemo poštovanoj profesorici Sinevi Kukoč kojoj zahvaljujemo na stalno iskazivanom interesu za našim radom na gradini Kopila, ali i svemu što je učinila za hrvatsku arheologiju.

⁶ D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 133–146.

⁷ D. RADIĆ, I. BORZIĆ, 2017, 309–310.

⁴ List of bibliography about psephisma in: B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, J. MAHRONIĆ, 2010, 75–77.

⁵ We dedicate this modest paper with best wishes to the honored professor Sineva Kukoč to whom we thank for showing interest in our work on Kopila hillfort, but also for everything she has done for Croatian archaeology.

⁶ D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 133–146.

⁷ D. RADIĆ, I. BORZIĆ, 2017, 309–310.

liranih i raznoliko oblikovanih kamenih gomada razasutih po dijelom obradivoj zaravni koja se prostire zapadno od žrnovskih zaselaka te njezinu istočnom produžetku Kampušu.⁸ O arheologiji šireg žrnovskog prostora u stručnoj je literaturi malo toga pisano. Svakako treba istaknuti značenje špiljskih prapovijesnih lokaliteta Jakasova spilja te obližnje Žukovice s naslagama iz neolitičko-eneolitičkih razdoblja.⁹ S mlađim prapovijesnim razdobljima do sada se povezivao samo lokalitet Stražica iznad zaseoka Brda u Žrnovu,¹⁰ a s kojim se povezuje i nalaz kamene sjekire.¹¹ Na Stražici su zabilježeni ostatci suhozidnog bedema sastavljenog od dviju međusobno spojenih gomila te malobrojni ulomci prapovijesne i antičke keramike, što sugerira njezino željeznodobno datiranje. U literaturi se pojavljuju i podatci o kamenim gomilama uokolo današnjeg mjesnog groblja na Kampušu te u okolici crkvice Svetog Križa.¹² O arheološkom potencijalu tek treba dati sud, a jedini konkretan podatak o njima donosi M. Gjivoje.¹³ On spominje da je jedna od takvih gomila sa škrinjom od četiriju kamenih ploča sa zgrčeno položenim pokojnikom, s obzirom na opis, pretpostavimo brončanodobna, pozicionirana pedesetak metara sjeverno od mjesnog groblja 1957. godine bila razgrađena i pretvorena u tucanik korišten za gradnju ceste kroz Žrnovo. O naseljenosti žrnovskog prostora u antičkom razdoblju najkonkretnije svjedoči natpis/spomenik posvećen Liberu Torclensisu (CIL III 3065/10082), koji se mora dovesti u vezu s postojanjem još uvijek neubiciranog ruralnog imanja (*villae rusticae*).¹⁴ Antički ostatci spominju se i negdje na prostoru zaseoka Brda, ali posebno i uz

environment resulted in a unique landscape full of steep cliffs and isolated and diversely shaped stone boulders scattered in partly arable plateau spreading west of the Žrnovo hamlets and plateau's eastern extension Kampuš.⁸ Little has been written about the archaeology of the wider Žrnovo region in the scholarly literature. Importance of prehistoric cave sites of Jakasova Spilja and nearby Žukovica with the Neolithic-Eneolithic deposits is definitely worth mentioning.⁹ The only representative of younger prehistoric periods was the site of Stražica overlooking the Brdo hamlet in Žrnovo¹⁰ where a stone axe was found.¹¹ Remains of a dry stone wall consisting of two connected cairns were found in Stražica as well as scarce potsherds dating to prehistory and classical antiquity, suggesting its dating to the Iron Age. Stone mounds are recorded in the surrounding of the local cemetery in Kampuš and around the church of the Holy Cross.¹² Their archaeological potential needs to be verified, and the only specific piece of information about them is provided by M. Gjivoje.¹³ He mentions that one of such mounds, located some 50 meters north of the local cemetery, was dismantled and crushed into gravel to build a road through Žrnovo in the year 1957. This mound contained a cist made of four stone slabs with a contracted burial, possibly dating to the Bronze Age, judging from the description. Occupation of the region of Žrnovo in antiquity is best illustrated by an inscription/monument dedicated to Liber Torclensis (CIL III 3065/10082), who needs to be associated with a countryside villa (*villa rustica*) that has not been located yet.¹⁴ Anci-

⁸ O reljefu otoka Korčule i specifičnostima žrnovskog prostora vidjeti kod: A. KALOGJERA, 1976, 157-174.

⁹ B. ČEKUK, 1980, 25-34 (Jakasova spilja); S. FORENBACHER, D. RADIĆ, P. T. MIRACLE, 2020 (Žukovica).

¹⁰ D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 139.

¹¹ B. KALOGJERA, 1999, 128.

¹² B. KALOGJERA, 1999, 128-130.

¹³ M. GJIVOJE, 1969, 41-42.

¹⁴ P. LISIČAR, 1958, 127-128; S. HANČEVIĆ, 2003, 241-246; I. BORZIĆ, 2007, 166-168.

⁸ About the island relief and specific traits of the Žrnovo region see in: A. KALOGJERA, 1976, 157-174.

⁹ B. ČEKUK, 1980, 25-34 (Jakasova Spilja); S. FORENBACHER, D. RADIĆ, P. T. MIRACLE, 2020 (Žukovica).

¹⁰ D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 139.

¹¹ B. KALOGJERA, 1999, 128.

¹² B. KALOGJERA, 1999, 128-130.

¹³ M. GJIVOJE, 1969, 41-42.

¹⁴ P. LISIČAR, 1958, 127-128; S. HANČEVIĆ, 2003, 241-246; I. BORZIĆ, 2007, 166-168.

lokalitet Banje u uvali Žrnovska banja, gdje se i danas mogu vidjeti relativno dobro očuvani ostatci dvojne rimske cisterne.¹⁵ Spomenuta uvala svojim oblikom i potencijalom predstavlja iznimnu točku na plovu kroz Pelješki kanal te se mora smatrati i jednom od izlaznih luka čitavog žrnovskog kraja. Kasnoantičkom razdoblju pripada ulomak ranokršćanskog stupića uzidanog u apsidu crkvice Svete Marije, Male Gospe u Prvom Selu,¹⁶ a nekom također neubiciranom, moguće istom crkvenom zdanju, ranosrednjovjekovne datacije pripadao je i ulomak starohrvatskog pletera uzidan u mrtvačnicu u groblju na Kampušu.

Navedeni broj arheoloških što lokaliteta, što pojedinačnih nalaza očito nije velik. Ipak dovoljno je raznolik da podrži činjenicu o kontinuiranoj naseljenosti šireg žrnovskog prostora, što je s obzirom na prirodne predispozicije, i očekivano. Kako se vidi iz navedenog, u stručnoj literaturi nema spomena o lokalitetu Brdo-Stine. No, da je lokalno stanovništvo bilo svjesno njegova postojanja, nema nikakve sumnje, što njegovo nepojavljivanje u arheološko-povijesnim prikazima otoka dodatno čini još zagonetnijim. Velike količine keramičkih ulomaka danas razasutih po lokalitetu na površinu su došle poljoprivrednim radovima, koji krajem 19. i početkom 20. stoljeća kultiviraju (terasiraju) južne padine predjela Stina i time izmjenjuju vizuru prostora. U ovoj kategoriji svjedočanstava mora se spomenuti i nalaz očito kasnoželjeznodobnog ukopa otkrivenog pri krčenju terena. Iz poštovanja prema pokojniku lokalni je seljak nađene dijelove skeleta i heleničku čašu (sivopremazani skif?) pohranio u omanji kameni sanduk ugrađen u podgrađe vinogradarske terase smještene dvadesetak metara južnije od Marmontova puta.

Danas nakon višekratnih rekognosciranja lokaliteta nema dvojbe kako je riječ o barem željeznodobnom naselju gradinskog karakte-

ent remains in the area of the Brdo hamlet are also mentioned, but in particular near the site of Banje in Žrnovska Banja cove where remains of relatively well preserved double Roman cistern are still visible.¹⁵ Mentioned cove with its shape and potential, represents an exceptional spot when sailing through the Pelješac Channel and it needs to be considered as one of the exit ports of the entire Žrnovo region. Late Antiquity is represented by a fragment of an early Christian collonnete immured in the apse of the church of St Mary, Our Lady in Prvo Selo.¹⁶ Fragment of an early Croatian interlace immured in the morgue at the cemetery in Kampuš belonged to some unknown, possibly the aforementioned church building dating to the Early Middle Ages.

Mentioned number of archaeological sites and individual finds is obviously not big. However, it is diverse enough to support the fact of continuous occupation of the wider Žrnovo region, which is not surprising, having its natural predispositions in mind. As evident from the aforementioned facts, scholarly literature contains no mention of the site of Brdo-Stine. Still, there is no doubt that local population was aware of its existence, making its absence in archaeological and historical sources even more intriguing. Significant amount of potsherds, presently scattered at the site surface was unearthed in agricultural works at the end of the 19th and beginning of the 20th century that cultivated (terraced) southern slopes of the Stine area changing the view of the area. This category of evidence also comprises a find of obviously Late Iron Age burial discovered during land clearance. Out of respect for the deceased, local farmer placed recovered skeleton parts and Hellenistic pot (grey slip skyphos?) into a small stone chest incorporated into the substructure of the vineyard terrace located some 20 meters south

¹⁵ F. RADIĆ, 1892, 77-79; D. RADIĆ, 2001, 41; I. BORZIĆ, 2007, 169-171.

¹⁶ I. FISKOVIĆ, 2001, 67.

¹⁵ F. RADIĆ, 1892, 77-79; D. RADIĆ, 2001, 41; I. BORZIĆ, 2007, 169-171.

¹⁶ I. FISKOVIĆ, 2001, 67.

SLIKA 2. Južni pogled na gradinu Brdo-Stine (foto: I. Borzić)

FIGURE 2 Southern view at Brdo-Stine hillfort (photo by I. Borzić)

ra. Smješteno na sjeverozapadnoj periferiji današnjeg naselja Žrnova, između polja i zaseoka Brda sjevernije od poznatog Marmontova puta, ono je u najvećoj mjeri očito iskorištilo relativno blagu i kaskadno razlomljenu jezičastu, odnosno potkovastu padinu brda položenu u smjeru istok-zapad u duljini oko 300 te širini oko 70 metara (Sl. 1, isječak; Sl. 2). Izvjesno je kako se naselje širi i izvan ove zone, i to posebice prema jugu i jugoistoku, no na ovoj razini znanja još je uvijek prerano govoriti o njegovim definitivnim dimenzijama. Osnovne reljefne/fizičke markere prostora čine iznimno visoke, strme i na svega nekoliko uskih mjesta prohodne vapnenačke stijene koje zajedno s dubokom udolinom uz njihovu sjevernu stranu čine prirodni bedem spomenutog naseobinskog platoa. Dijelom se s njegove južne strane također nalazi prirodna barijera, ali sada u vidu litice. Navedeno vodi zaključku kako je odabir pozicije utemeljenja naselja, odnosno barem njegova potencijalno akropolskog dijela, bio uvjetovan upravo opi-

of the Marmont road.

At present, after repeated field surveys of the site, there is no doubt that it is, at the latest, an Iron Age hillfort settlement, situated in the northwestern periphery of the present-day settlement Žrnovo, between the field and the Brdo hamlet north of the well known Marmont road. The settlement used relatively mild and cascading tongue- or horseshoe-shaped slope of the hill spreading in the east-west direction in length of 300 meters and width of about 70 meters (Fig. 1, segment; Fig. 2). It is certain that the settlement extended outside this zone, in particular toward the south and southeast, but at this stage of research it is too early to discuss its definite dimensions. Main physical and relief markers of the area are exceptionally high, steep limestone rocks, passable only at few narrow spots. These rocks make a natural barrier for the mentioned occupation plateau together with a deep valley along the northern side. On its southern side is another natural barrier, this time in form of a cliff. Selection

SLIKA 3. Zračna snimka gradine Brdo-Stine (foto: L. Bogdanić)

FIGURE 3 Aerial photo of Brdo-Stine hillfort (photo by L. Bogdanić)

sanim odlikama reljefa. Na starim mapama i snimkama, ali i novijim zračnim fotografijama na vrhu lokaliteta uočljiva je kamena gomila, koja potencijalno upućuje na izvorno postojanje suhozidne kule/nasipa ili nečeg sličnog.

Kao važan detalj u detektiranju prostorne organizacije naselja mogu se pokazati linijske suhozidne strukture građene od velikih kamenih blokova različitih oblikovanja i dimenzija mjestimice utvrđene po sredini opisanog prostora (Sl. 4). Njihovu dataciju teško je sa sigurnošću odrediti, i to ponajprije zbog već naglašene i dobro poznate činjenice o recentnom terasiranju prostora u svrhu dobivanja što veće količine vinogradarskih površina. Ipak, smatramo kako njihovo povezivanje sa željeznodobnim naseljem nije daleko od istine, što zbog prostornog konteksta, što zbog tehnike zidanja, ali i okolnih pokretnih arheoloških nalaza. Prostorno se takve konstrukcije pojavljuju na liniji postupnog suženja naseobinskog platoa, pa bi mogla biti riječ o ostatcima svojevrsnog bedema kojim se zatva-

of the position for founding a settlement, or at least its acropolis part, seems to be a consequence of previously described relief characteristics. On old maps and photos, but also in more recent aerial photos, a stone mound is visible at the top of the site, suggesting original presence of a dry stone wall tower/embankment or some similar structure.

Linear dry stone wall structures built of large stone blocks of various shapes and sizes are an important detail in detecting the spatial organization of the settlement. These structures were defined in the middle of the described area (Fig. 4). It is difficult to determine their dating with certainty, primarily because of already emphasized and well known fact about recent terracing of the area in order to increase vineyard surface as much as possible. However, in our opinion their association with the Iron Age settlement is not far from the truth, due to spatial context, but also building technique, and presence of small archaeological finds. In spatial terms, such constructions

SLIKA 4. Suhozidne konstrukcije na platou gradine Brdo-Stine (foto: I. Borzić, L. Bogdanić)

FIGURE 4 Dry stone wall constructions on the plateau of Brdo-Stine hillfort (photo by I. Borzić, L. Bogdanić)

ra pristup akropolskom dijelu naselja, iako ne treba isključiti ni mogućnost kako je riječ o ostatcima željeznodobnog terasiranja terena. Tehnološki gledano, riječ je o blokovima koji nakon branja i lomljenja od inače prirodno fino uslojene stijene nisu doživjeli naknadno oblikovanje, ali su slagani pravilno i s namjerom međupreklapanja u različitim visinskim redovima. Vrlo slične strukture zabilježene su i na nekim drugim otočnim gradinskim položajima, primjerice gradini Gradcu u Potirni i Smokviškoj gradini na zapadnom kraju otoka.¹⁷ Uvažavajući činjenicu da se suhozidne tehnike gradnje u osnovi nisu promijenile još od prapovijesti, na takvo datiranje zabilježenih struktura može upućivati i činjenica što se na njih nadovezuju također suhozidne linijske strukture, ali građene u tehnici koja je puno bliža onoj prakticiranoj upravo u razdoblju spomenutih recentnih terasiranja, a koja podrazumijeva korištenje puno manjih kamenih blokova. Unatoč navedenim argumentima svjesni smo da tek pažljivo mapiranje te stratigrafsko iskopavanje mogu razriješiti postojeću dvojbu imamo li priliku gledati u intaktne ili razgrađene željeznodobne strukture koje kao osnovu ili građevni materijal upotrebljavaju one recentne.

Na još nižem nivou padine prema polju mjestimice se uočava pojava dominantnih i masivnih kontinuiranih suhozidnih osipina

appear in the segment of gradual narrowing of the settlement plateau so they could be remains of a kind of wall that blocked the access to the settlement acropolis, although it is possible that these are the remains of the Iron Age terracing of the terrain. In technological terms, these are blocks that were extracted from a naturally well layered stone, but they were not additionally dressed, though they were neatly arranged, with an intention of overlapping in rows of different heights. Very similar structures have been recorded at some other hillfort sites on the island, such as Gradina hillfort in Potirna and Smokviška Gradina at the western end of the island.¹⁷ Acknowledging the fact that dry stone wall techniques basically have not changed since prehistory, such dating of the documented structures might be supported by the fact that other linear dry stone wall structures attach to them, but built in a technique that is much closer to the one practiced exactly in the period of mentioned recent terracing, that implies using a lot of smaller stone blocks. Despite the mentioned arguments, we are aware that only meticulous mapping and stratigraphic excavation can solve the existing dilemma whether we have an opportunity to see intact or dismantled Iron Age structures that are used as a foundation or building material by the recent structures.

On still lower level of the slope towards the

¹⁷ Usp. D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 136, Sl. 2.

¹⁷ Cf. D. RADIĆ, B. BASS, 2001, 136, Fig. 2.

sastavljenih od manjeg amorfnog kamenja, očito nastalih s padinske strane terasa, o čijem postojanju svjedoče manji ili veći podzidi. Recentno datiranje osipina nije upitno, kao što nije upitno ni datiranje te funkcija današnjih terasa. Ipak, količina te namjenska raznovrsnost pokretnih nalaza na osipinama te površini zemlje unutar terasa osnažuje ideju o njihovu još željeznodobnom datumu i pozicioniranju koje je u funkcionalnom smislu bilo sasvim drukčije naravi no što je ono danas. Nalazi kućnog lijepa, žrvnjeva, skladišne i stolne keramike te opekarskih proizvoda sugeriraju položaje stambenih objekata, za čije će definiranje također trebati provesti detaljnije arheološke i dokumentacijske radove.

U topografskom je smislu potrebno spomenuti i nekoliko kamenih gomila u neposrednoj blizini samog naselja, a koje bi u skladu sa slično pozicioniranim situacijama na otočnim naseljima, primjerice Kopili, sugerirale mjesto nekropole. Jedna od većih i u pejzažu dominantijih jest ona smještena južno od naselja uza sam Marmontov put, a koja se ističe po svojoj razvučenosti i slabo vidljivim elementima suhozidnih struktura (prstenova?).

Opisani elementi topografije lokaliteta Brdo-Stine preliminarnog su karaktera, no i na ovoj razini znanja evidentno je kako se ušlo u trag iznimno perspektivnom željeznodobnom naselju. Razloge njegova pozicioniranja upravo na ovom mjestu moguće je sagledati prije svega kroz strateške komponente, a to su prostorno dosta velika cjelina, zatim prirodno lako branjiv prostor, uvučenost u unutrašnjost otoka i time manja izloženost ugrozama s mora, ali lako vizualno nadziranje dinamičnog prostora Pelješkog kanala te blizina izlaznih luka u Žrnovskoj Banji, odnosno putem prijevoja Sv. Mihovila brojnim uvalama uokolo današnjeg grada Kočule. S druge strane, svakako je važno spomenuti i prirodne resurse, pretežito sažete na dosta prostrano Žrnovsko polje na koje se prema jugu nastavlja i manje polje Kampuš te, naravno, opsegom velike pašnjačke i šumske površine generalno sa svih strana zatvorene

field we can notice dominant and massive continuous dry stone wall ruins consisting of smaller amorphous stones, evidently formed on the sloping side of the terraces whose presence is confirmed by smaller or larger retaining walls. Recent dating of these ruins is not in question, just like the function and dating of the current terraces. However, the amount and functional diversity of small finds on the ruins and on the ground within terraces support the idea about their Iron Age dating and spatial distribution that was quite different in functional terms than it is now. Finds of daub, millstones, storage pottery and tableware, and brick products suggest positions of dwelling structures, that demand more extensive archaeological investigation and documentation.

In terms of topography we need to mention several stone mounds in immediate vicinity of the settlement that might suggest the position of the necropolis, as in similar cases of other settlements on the island, such as Kopila. One of larger mounds, dominating the landscape, is the one situated south of the settlement next to the Marmont road, that stands out owing to its lengthiness and poorly visible elements of the dry stone wall structures (rings?).

Described topographical elements of the site of Brdo-Stine are only preliminary, but even at this level of knowledge it is evident that this is an exceptionally promising Iron Age settlement. Reasons for its positioning exactly at this spot can be explained primarily by strategic components, such as spacious area that is easily defendable and hidden in the island interior reducing the exposure to the perils from the sea, but also visual control of the dynamic area of the Pelješac Channel and vicinity of the exit ports in Žrnovska Banja, or access to many coves around present-day city of Korčula via the Sv. Mihovil pass. On the other hand, it is important to mention natural resources, mostly concentrated in quite spacious Žrnovsko Polje (*Žrnovo field*) that extends southwards to smaller Kampuš field, and large pastures

vapnenačkim stijinama. Nije zanemarivo spomenuti ni niz lokvi (npr. Lokva, Brdine, Suha i Jamišće), čija je izdašnost u prošlosti bila osnova napoja stoke.

Detektirani položaj nije jedina stavka koja određuje arheološki potencijal lokaliteta Brdo-Stine. Tu su, naravno, i pokretni nalazi, u čije se količinu i karakter osvjedočilo rekognosciranjem i tim prilikama provedenim uzorkovanjem. Potonje je sa svrhom stjecanja osnovnih informacija o kronologiji lokaliteta bilo provedeno isključivo po kriteriju dijagnostičke vrijednosti nalaza, i to vodeći računa o njihovoj tipološkom, kronološkom i namjenskom, a ne kvantitetnom određenju. Tako sakupljeni uzorci mogu se podijeliti na nekoliko kategorija.

Prvu je moguće povezati s arhitekturom koja u ovoj fazi proučavanja ipak nije zabilježena *in situ*. S jedne je strane riječ o ulomcima kućnog lijepa (Sl. 5, 1), dok je, s druge strane, riječ o ulomcima terakotnih krovni ploča (Sl. 5, 2–4). Upravo je potonja kategorija nalaza zanimljiva jer se kao takva iznimno rijetko spominje u kontekstu željeznodobnih gradinskih naselja. Među trima sakupljenim ulomcima javljaju se primjerci različitih fabrikatnih, ali i morfoloških odlika. Prvi primjerak vrlo je čist sa crvenkastim zrcima groga (Sl. 5, 4), dakle usitnjene keramike u sebi, čime odgovara poznatim helenističkim, ali i rimskim primjercima ovog tipa predmeta. Ipak, morfološki se čini da bočni izdanak ima ukošeno unutrašnje, a okomito vanjsko lice, čime je dosta blizak neobjavljenom primjerku sa željeznodobne gradine Kopila na zapadnom kraju otoka. Drugi je primjerak pak izveden od grube glinene smjese s velikom količinom groga, manjih bijelih čestica, ali i očito isparenih organskih ostataka. Specifičan je po jednostavnom, nikakvim profilacijama naglašenom, oštrom pregibu u bočni okomiti izdanak (Sl. 5, 3).¹⁸ Treći primjerak, iako finiji, po strukturi je vrlo

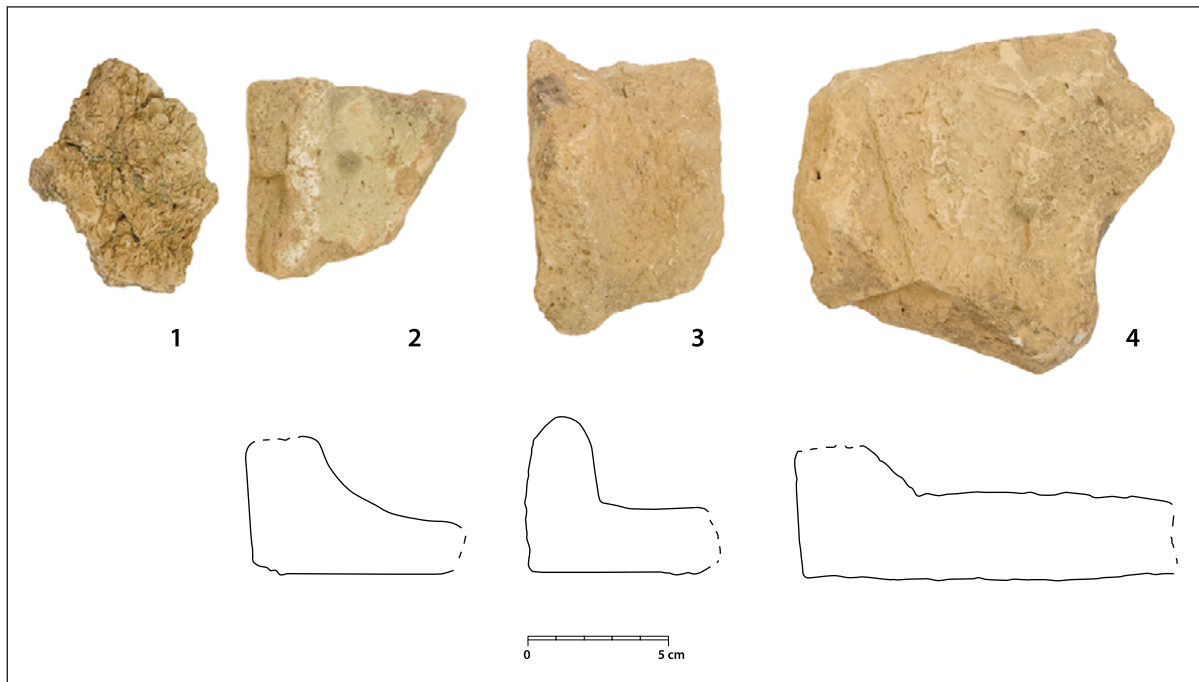
and woods enclosed by limestone rocks on all sides. Several ponds (e. g. Lokva, Brdine, Suha and Jamišće) were also important sources of water for livestock.

Detected position is not the only aspect that determines the archaeological potential of the Brdo-Stine site. There are also small finds, collected in field surveys and associated sampling that was conducted to obtain basic information about the site chronology. The only criterion was diagnostic value of the finds, focusing on their typological, chronological and functional determination, and not their quantity. Collected samples can be divided into several categories.

The first category can be associated with architectural remains that were not recorded *in situ* in this phase. On one hand we have daub fragments (Fig. 5, 1), and on the other hand fragments of terracotta roof tiles (Fig. 5, 2-4). The latter category is especially interesting as it is rarely mentioned in the context of the Iron Age hillfort settlements. Three collected pieces exhibit different fabrics and morphological characteristics. The first example is very clean with reddish pieces of grog (Fig. 5, 4), that is crushed pottery, thus corresponding to known Hellenistic, and Roman examples of this type of artifacts. However, in morphological terms it seems that the lateral extension has a slanted inner face, while its outer face is vertical resembling an unpublished example from the Iron Age hillfort of Kopila at the western end of the island. The second example was made of coarse clay with a large amount of grog, smaller white inclusions, but also obviously evaporated organic residues. It is specific for simple, non-profiled, sharp bend into lateral vertical extension (Fig. 5, 3).¹⁸ The third example, though finer, is very similar in structure to the former, only transition to the raised part is arched (Fig. 5, 2), which is very close to Issaeon examples from tomb 65 da-

¹⁸ Isti tip tegule zabilježen je na gradinskom naselju Kopila na zapadnom kraju otoka Korčule.

¹⁸ The same type of tegula was recorded at the hillfort settlement Kopila at the western end of the island of Korčula.

SLIKA 5. Kućni lijep i tegule s gradine Brdo-Stine (foto L. Bogdanić)
 FIGURE 5 Daub and tegulae from Brdo-Stine hillfort (photo by L. Bogdanić)

sličan prethodnom, no kod njega je prijelaz k uzdignutom dijelu izveden lučno (Sl. 5, 2), što je vrlo blisko isejskim primjercima iz grobnice 65 s kraja 4./početka 3. st. pr. Kr. te grobnice 42 iz druge polovice 2. st. pr. Kr.¹⁹ Slično oblikovane tegule nominalno korintskog tipa mogu se vidjeti i u helenističkim slojevima Fara.²⁰ Kako je prije rečeno, ovaj tip građevnog materijala nije često spominjan u kontekstu gradinskih lokaliteta srednjeg i južnog priobalnog prostora, no ne smiju se izgubiti iz vida lokalne prilike u kojima se kamen nameće kao osnovni građevni materijal. Ipak, osvrt na širi te kulturološki blizak krug donosi spomen terakotnih pokrova na Ošanićima, gdje su tzv. plinte pronađene isključivo u okviru tzv. Prostorije B.²¹ Fabrikatno su one opisane kao žuto-sivi proizvodi s dosta slabo miješanom glinom punom neusitnjena materijala crvenkaste i sive boje te vrlo grubo obrađene površine, što je opisno vrlo slično korčulanskim primjercima. Keramičke krovne ploče spominju se i kao

ting to the end of the 4th/beginning of the 3rd c. BC, and grave 42 from the second half of the 2nd c. BC.¹⁹ Similarly modelled tegulae of nominally Corinthian type can be seen in the Hellenistic layers of Pharos.²⁰ As stated earlier, this type of building material has not been often mentioned in the context of hillfort sites of the central and southern coastal area, but we should keep in mind local circumstances in which stone is a natural choice as basic building material. However, terracotta covers are recorded in culturologically close circle in Ošanići where the so-called plinths were found solely within "Room B".²¹ In terms of fabric they were described as yellow-grey products with rather poorly mixed clay full of coarse inclusions in reddish and grey color with very roughly treated surface, which is very similar to examples from Korčula, judging from the description. Ceramic roof tiles are also mentioned as a rare find from the field survey of prehistoric hillfort Grad on Pelješac.²²

¹⁹ M. UGARKOVIĆ, 2019, 23–24 i 165.

²⁰ J. JELIČIĆ RADONIĆ, M. KATIĆ, 2015, 78–79.

²¹ Đ. BASLER, 1955, 86–87.

¹⁹ M. UGARKOVIĆ, 2019, 23–24 and 165.

²⁰ J. JELIČIĆ RADONIĆ, M. KATIĆ, 2015, 78–79.

²¹ Đ. BASLER, 1955, 86–87.

²² S. FORENBAHER, P. RAJIĆ ŠIKANJIĆ, 2006, 472.

rijedak nalaz s rekognosciranja prapovijesne gradine Grad na Pelješcu.²² Ovih samo nekoliko primjera, uključujući i one s korčulanske gradine Kopila, ipak svjedoče o korištenju terakotnih krovnih obloga i među ovdašnjim indigenim zajednicama. Čini se kako one morfološki sve vuku prema helenističkim uzorima te bi se njihova implementacija u željeznodobnu indigenu arhitekturu trebala gledati kroz prizmu još jednog od utjecaja grčko-helenističke civilizacije.

Druga kategorija nalaza sakupljenih rekognosciranjem gradine Brdo-Stine ima preradivačku komponentu, odnosno predstavlja dokaze različitih specijaliziranih obrtničkih, ali i uopćenih aktivnosti. Osim nekoliko ulomaka kamenih bruseva (Sl. 6, 3), na metaluršku djelatnost, najvjerojatnije upućenu na sekundarnu obradu željeza, upućuju grumeni željezne zgure (Sl. 6, 1). Isti tip nalaza izdvojen je i na gradini Kopila na zapadu otoka. Tamo je pak istraživanjem kasnoželjeznodobne nekropole nađena iznimno velika količina željeznog ofenzivnog oružja,²³ pa spomenuta zgura, kako ovdje tako i na Brdu-Stine, ostavlja mogućnost i lokalne proizvodnje. Drugi predmet iz ove kategorije nalaza dvojbene je namjene, i to ponajprije zbog nepotpune očuvanosti. Naime, riječ je o masivnom trapezoidnom predmetu izrađenom od gline s velikom količinom sitnozrnata pijeska u strukturi (Sl. 6, 2). Predmeti takvog oblika, naravno dorađeni, mogli su biti korišteni kao jednodijelni ili dvodijelni kalupi za izradu lijevanih brončanih predmeta. Nažalost, primjerku sa Stina uništena je ploha na kojoj se eventualno nalazio negativ željenog predmeta, a na čije postojanje moguće upućuje linija pravilnog loma stijenke. Druga mogućnost jest da je riječ o utegu za tkalački stan, koji u većini slučajeva imaju upravo trapezoidne oblike, ali s perforacijom u gornjem dijelu, koja na primjerku sa Stina izostaje.

Kategoriji nalaza koji upućuju na preradi-

These few examples, including the ones from Kopila hillfort on Korčula, still testify to use of terracotta roof covers among indigenous communities in this region. It seems that morphological roots of this practice can be found in Hellenistic models so their implementation in the Iron Age indigenous architecture should be interpreted as yet another influence of the Greek-Hellenistic civilization.

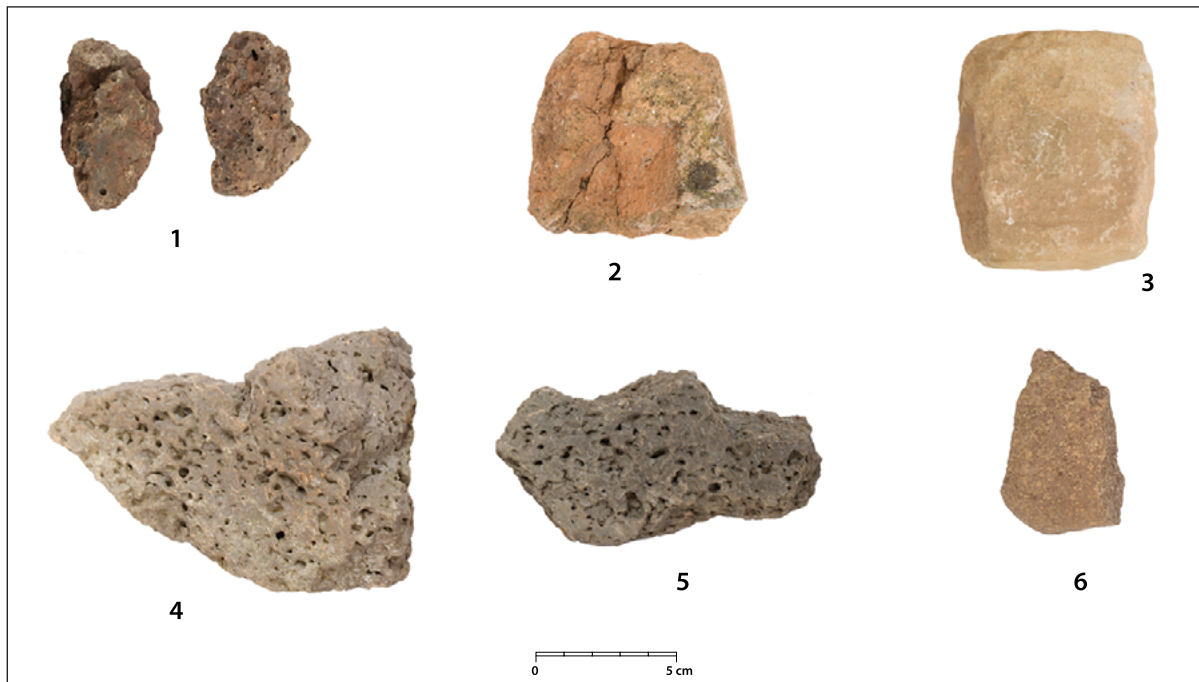
The second category of finds collected in the field survey of Brdo-Stine hillfort has a processing component, that is it testifies to various specialized crafts and quotidian activities. Except for few fragments of whetstones (Fig. 6, 3), metallurgical activity, probably secondary iron processing, is indicated by lumps of iron slag (Fig. 6, 1). The same type of find was recovered from Kopila hillfort in the western part of the island. The Iron Age necropolis at this site yielded an exceptionally large amount of iron offensive weapons,²³ so the mentioned slag leaves open the possibility of local production, here as well as at the site of Brdo-Stine. Function of the second object from this category of finds is somewhat dubious primarily due to incomplete preservation. Namely, it is a massive trapezoidal object made of clay with a large amount of fine-grained sand in its structure (Fig. 6, 2). Objects of such form could have been worked into single- or two-part molds for producing cast bronze objects. Unfortunately, on the example from Stine, the surface where the negative impression of the desired object might have been, was destroyed, but the neat line of the wall fracture suggests its possible presence. The second possibility is that it was a loom weight as they are often exactly in trapezoidal form, but with a perforation in the upper part, that is missing on the Stine example.

The category of finds suggesting processing activities, in this case related to food, comprises two fragments of a millstone for grinding grain made of poriferous volcanic rock (Fig. 6, 4-5).

²² S. FORENBAHER, P. RAJIĆ ŠIKANJIĆ, 2006, 472.

²³ D. RADIĆ, 2017, 95-97.

²³ D. RADIĆ, 2017, 95-97.

SLIKA 6. Metalni, kameni i terakotni nalazi s gradine Brdo-Stine (foto: L. Bogdanić)

FIGURE 6 Metal, stone and terracotta finds from Brdo-Stine hillfort (photo by L. Bogdanić)

vačke aktivnosti, ali u ovom slučaju prehranbenog karaktera, pripadaju dva ulomka žrvnja za mljevenje žita izrađena od šupljikave vulkanske stijene (Sl. 6, 4–5). Potpuno uravnjene te očito od dugotrajna korištenja zaglačane izvorno očuvane plohe upućuju na to da se oba primjerka s obzirom na kulturološko-kronološki aspekt odrede ulomcima olintskog tipa žrvnja.²⁴ Naime, generalno je riječ o dvodijelnim žrvnjevima kod kojih se gornji kamen pravokutnog, kvadratnog ili ovalnog oblika s procijepom u sredini, ovisno o tipu, ručno ili pomoću grede pomiče po hrapavoj i često prošaranoj, opet ovisno o podtipovima, raznolikoj podlozi. Najranija pojava takvog tipa žrvnja na istočnom Mediteranu seže vjerojatno još u 7., a sigurno u 5. st. pr. Kr., no ono što je jasno jest da je grčka kolonizacija odigrala znatan utjecaj u njegovu širenju prema srednjem i zapadnom Mediteranu najkasnije tek u 4. st. pr. Kr.²⁵ To jednim dijelom potvrđuje njihova pojava i na istočnom Jadranu, koja mora biti znatno učestalija no što to pokazuje stanje

Originally preserved surfaces that are completely flattened and smoothed due to lengthy use indicate that both specimens should be determined as the fragments of the Olynthus mill type with regard to culturological and chronological aspect.²⁴ Namely, generally these are two-part millstones in which upper stone, that might be rectangular, square or oval in shape with a slot in the middle, is moved manually or with a handle on a coarse or striated base, depending on subtypes. The earliest occurrence of such millstone in the eastern Mediterranean probably dates to the 7th, and definitely to the 5th century BC, but it is clear that the Greek colonization played an important role in its expansion towards the central and western Mediterranean in the 4th century BC at the latest.²⁵ This is partially confirmed by their presence in the eastern Adriatic, that had to be far more common than what published finds might suggest. So far, the only referential data are obtained from the Hellenistic shipwreck context near Cape Krava in front

²⁴ R. FRANKEL, 2003, 1–21.

²⁵ R. FRANKEL, 2003, 18.

²⁴ R. FRANKEL, 2003, 1–21.

²⁵ R. FRANKEL, 2003, 18.

objavljenosti. Jedini za sada referentni podatci dolaze iz konteksta helenističkog brodoloma kod hridi Krave ispred Ise,²⁶ zatim same Ise, te posebno interesantnih, čak *in situ* pronađenih primjeraka iz kasnohelenističkog naselja Sikula (Resnik).²⁷ Ulomci s gradine Brdo-Stine kronološki bi, s obzirom na ostale nalaze, trebali odgovarati navedenim kontekstima te se može pretpostaviti kako do ovdašnje, ali vjerojatno i okolnih indigenih zajednica dolaze posredstvom helenističkih središta Ise, Fara, a potencijalno i obližnje Lumbarde. Nažalost, njihova fragmentiranost ne dozvoljava potpunu rekonstrukciju, ali moguće je da je onaj veći dio gornjega, a onaj manji i tanji dio donjeg kamena žrvnja, čemu bi u prilog išla i činjenica da su nađeni na istom mjestu. Usputno se mogu spomenuti i ulomci kamenih nakovanja od različitih čvrstih stijena (Sl. 6, 6).

Sav ostali materijal s rekognosciranja gradine Brdo-Stine pripada keramičkom skladišno-transportnom posuđu, dakle pretežito amforama, ali i pitosima. Tipološki amfore nisu pretjerano raznovrsne te se gotovo u pravilu pojavljuje ona poznata istočnojadranska trijada amfora specifičnih za posljednja četiri stoljeća prije Krista, dakle Korint B, grčko-italske te Lamboglia 2 amfore.

No, prije njihova predstavljanja potrebno je napomenuti da s lokaliteta Brdo-Stine dolazi jedan fabrikatni i morfološki primjerak koji odstupa od navedenog (T. I, 1). Riječ je o ulomku s blago položenim trokutastim obodom unutrašnjeg promjera oko 13, a vanjskoga oko 20 cm, zatim cilindričnim vratom te uz

of Issa,²⁶ then Issa itself, and particularly interesting, *in situ* examples from the late Hellenistic settlement of Siculi (Resnik).²⁷ Fragments from Brdo-Stine hillfort might correspond to the mentioned contexts considering other finds, and we may assume that they reached this and probably other neighbouring indigenous communities via mediation of the Hellenistic centers Issa, Pharos, and possibly nearby Lumbarde. Unfortunately, their fragmented state does not allow full reconstruction, but it is possible that the bigger part is a fragment of the upper segment, and lower and thinner part might be a part of the lower segment of the millstone, which would be supported by the fact that they were found at the same spot. Fragments of stone anvils of various hard rocks can be mentioned in passing (Fig. 6, 6).

All other material collected in the field survey of Brdo-Stine hillfort belongs to storage and transport pottery, meaning mostly amphorae, and pithoi. Amphorae do not exhibit exceptional typological diversity, mostly well known eastern Adriatic triad of amphorae is represented, characteristic of the last four centuries BC – Corinthian B, Greco-Italic and Lamboglia 2 types.

But before we pay attention to amphorae, we need to present a potsherd from the site of Brdo-Stine that stands out in terms of both morphology and fabric (T. I, 1). It is a fragment with gently sloping triangular rim with inner diameter of about 13 cm, and outer diameter of about 20 cm, with a cylindrical neck and a handle attached to the lower side of the

²⁶ I. RADIĆ ROSSI, 2008, 465; I. RADIĆ ROSSI, 2017, 16.

²⁷ I. ŠUTA, 2011, 105–106. Ovdje je prigoda da se spomene kako su na žrvnjevima iz Ise i Sikula provedene petrografске analize te kako su one pokazale da sirovina za njihovu izradu dolazi s Etne na Siciliji. Rezultati su u vidu predavanja Ivana Šute, Borisa Čarga i Tatjane Gluhak „Raw material variability and provenance of the Olythus mills from the Greek settlement of Siculi and Issa / Dalmatia“ predstavljani na kongresu „Association for Ground Stone Tools Research“, Mainz 2017, te ovom prigodom zahvaljujemo autorima na ustupljenim podatcima. Vizualna sličnost navedenih s korčulanskim primjercima pokazuje da i ovi potonji najvjerojatnije imaju isto podrijetlo sirovine.

²⁶ I. RADIĆ ROSSI, 2008, 465; I. RADIĆ ROSSI, 2017, 16.

²⁷ I. ŠUTA, 2011, 105–106. Here we should mention that petrographic analyses have been conducted on millstones from Issa and Siculi indicating that raw material for their production came from Etna, Sicily. The results were presented as a report by Ivan Šuta, Boris Čargo and Tatjana Gluhak “Raw material variability and provenance of the Olythus mills from the Greek settlement of Siculi and Issa / Dalmatia” at the congress “Association for Ground Stone Tools Research“, Mainz, 2017. We owe a debt of gratitude to the authors for the information provided. Visual resemblance suggests that the raw material origin might be identical for the examples from Korčula as well.

donju plohu oboda priljepljenom ručkom čiji je gornji, očito odmah padajući dio, imao kapljičasti presjek. Ono što je posebno upadljivo jest iznimno čvrst fabrikat ulomka sa škriljavom sivom jezgrom te narančastim površinama stijenke, u kojoj su vidljive uglate kvarcne primjese. U smislu dorade ističe se svojevrsno glineno premazivanje površine stijenke, i to u vidu horizontalnih, ali i nepravilnih linija tamnosive boje. Opisane morfološke i fabrikatne odlike ne ostavljaju mjesta sumnji kako je riječ o originalnoj korintskoj verziji Korint A amfore, koje se u korintskim radionicama pojavljuju još od 7. st. pr. Kr. te potencijalno služe prijevozu maslinova ulja.²⁸ Odlike ulomka sa Stina odgovaraju posljednjoj fazi njihove evolucije, u kojoj se od sredine 5. do kraja proizvodnje, krajem 4. st. pr. Kr. primjećuje spuštanje inače horizontalnog oboda, sada polegnutog na oštri vrh kapljičasto oblikovane ručke. Ono što korčulanski ulomak, unatoč dosta blago položenom obodu, može datirati u drugu polovicu 4. st. pr. Kr. jest upravo spomenuta dodatna obrada površina stijenke, kao i, čini se, korištenje lončarskog kola pri oblikovanju vrata i oboda.²⁹ Pojava Korint A amfora na istočnom Jadranu nije česta,³⁰ te se u najvećoj mjeri povezuje s njihovim bilježenjem u slojevima ranog 4. st. pr. Kr. u Faru,³¹ za koji su analize pokazale da je i potencijalno mjesto njihova lokalnog kopiranja.³² Još je jedan primjerak zabilježen i u okviru helenističkog brodoloma kod Lastova.³³

Nadalje, gradina Brdo-Stine mjesto je nalaza i već prije objavljenog ulomka Korint B amfore (T. I, 2).³⁴ Provedene su analize pokaza-

rim. The upper part of the handle, evidently immediately descending, had a drop-shaped cross-section. Exceptionally hard fabric of the fragment is especially striking as well as its grey slate core and orange wall surfaces with visible quartzite inclusions. As a sort of finishing touches, the surface of the walls was coated with clay in horizontal, erratic lines in dark grey color. Described morphological and fabric characteristics leave no trace for doubt that it is an original Corinthian version of the Corinthian A amphora that appeared in the Corinthian workshops back from the beginning of the 7th century BC, possibly used for transport of olive oil.²⁸ Characteristics of the Stine fragment correspond to the last phase of their evolution, in which one can notice lowering of otherwise horizontal rim, now laid on the sharp top of the drop-shaped handle from the mid-5th century to the end of the production by the end of the 4th century BC. Exactly the mentioned final treatment of the wall surfaces, as well as the probable use of potter's wheel in shaping the neck and the rim, can date this fragment from Korčula to the second half of the 4th century BC.²⁹ Appearance of Corinthian A amphorae in the eastern Adriatic is not common,³⁰ and it is mostly associated with their presence in the layers dating to the early 4th century BC from Pharos³¹ for which the analyses have shown that it might be a possible place of their copying.³² Another example was recorded in the Hellenistic shipwreck near Lastovo.³³

Further on, Brdo-Stine hillfort yielded previously published fragment of Corinthian B

²⁸ C. G. KOEHLER, 1992; I. K. WHITBREAD, 1995, 256–257; Usporedba fabrikata kod: <http://kenchreai.org/kaa/ke/ke0694> (18. 3. 2021.).

²⁹ Usp. C. G. KOEHLER, 1992.

³⁰ Prema C. G. KOEHLER, 1992: „Nearly all Corinthian A jars known of the 5th and 4th centuries have been found at Corinth“.

³¹ M. KATIĆ, 1996, 102 i 123; M. KATIĆ, 2000, 37–40; B. KIRIGIN, 2004, 153; B. KIRIGIN, 2018, 402–403.

³² M. MIŠE et al., 2019, 484.

³³ M. JURIŠIĆ, 2000, 5.

³⁴ I. BORZIĆ, 2017, 8.

²⁸ C. G. KOEHLER, 1992; I. K. WHITBREAD, 1995, 256–257; For fabric comparison cf. <http://kenchreai.org/kaa/ke/ke0694> (18.3.2021.).

²⁹ Cf. C. G. KOEHLER, 1992.

³⁰ After C. G. KOEHLER, 1992: “Nearly all Corinthian A jars known of the 5th and 4th centuries have been found at Corinth“.

³¹ M. KATIĆ, 1996, 102 and 123; M. KATIĆ, 2000, 37–40; B. KIRIGIN, 2004, 153; B. KIRIGIN, 2018, 402–403.

³² M. MIŠE et al., 2019, 484.

³³ M. JURIŠIĆ, 2000, 5.

le da je također riječ o izvornom korintskom proizvodu,³⁵ koji se, s obzirom na nedostajuće bolje pokazatelje, može samo okvirno datirati u razdoblje 4./3. st. pr. Kr. Generalno je riječ o prvom tipu vinske amfore koji se u znatnijem broju pojavljuje na istočnom Jadranu te prezentira intenzifikaciju trgovine vinom na ovim prostorima. Popularnost ovog tipa amfore u globalnim razmjerima očituje se njezinim mnogim lokalnim inačicama,³⁶ među kojima se svojom prisutnošću na našem dijelu Jadrana najviše ističu one izvorne jonske korkirske, ali i one korintske te južnoitalske,³⁷ iako po pitanju zastupljenosti ne treba zanemariti ni njihovu lokalnu farsku inačicu.³⁸ Korint B amfore su na otoku Korčuli do sada nađene i na spomenutoj gradini Kopila, kao i u dvama podmorskim kontekstima, s jedne strane, pličini Lučnjaku na istočnom te uvali Gradini na zapadnom kraju otoka.³⁹ Tako raspoređeni ulomci po otoku govore u prilog tomu da je njegovim teritorijem cirkulirao ovaj tip te da su indigene zajednice od samog početka bile aktivan interesant za dobavu vina, čemu isto tako svjedoči dijelom istovremeni, ali i idući grčko-italski tip amfore.

Riječ je o velikoj grupi amfora koje su u razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr. bile nosioci vinske trgovine širom Mediterana. O ishodištu ovog tipa i njegovoj povezanosti s prethodno spomenutim Korint B amforama i danas traje rasprava, no sigurno je kako se nominalno izvorno povezuju s helenističkim središtima južne Italije i Sicilije, kao i da im se popularnost odrazila i na nastanak lokalnih inačica u središ-

amphora (T. I, 2).³⁴ Conducted analyses have shown that it was also an original Corinthian product,³⁵ that can be only broadly dated to the 4th/3rd centuries BC in lack of better evidence. Generally it is the first type of wine amphora that appeared in more significant amount in the eastern Adriatic presenting intensification of wine trade in this region. Popularity of this type of amphora on a global scale is reflected in its many local variants,³⁶ of which the original Ionian Corcyrean ones stand out in our part of the Adriatic, but also the Corinthian and southern Italic ones,³⁷ though local Pharian variant of the latter should not be neglected with regard to quantity.³⁸ Corinthian B amphorae have been found so far on the island of Korčula on the mentioned hillfort Kopila, and in two underwater contexts: in the shallow Lučnjak at the eastern end of the island, and Gradina cove at the western end.³⁹ Distribution of these fragments across the island supports the fact that this type circulated in this territory, and that indigenous communities from the very beginning were interested in procurement of wine, which is also evidenced by partially synchronous, but also subsequent Greco-Italic amphora type.

It is a big group of amphorae that literally carried wine trade across the Mediterranean in the period from the 4th to the 2nd century BC. The origin of this type and its connection with the previously mentioned Corinthian B amphorae are still discussed, but their origin

³⁵ Analize su bile provedene u sklopu projekta „Economy of Pre-Roman Adriatic Communities: amphora production and trade patterns in a changing world“ (Horizon 2020, MSCA-IF) na UCL Institutu za arheologiju. Na čelu projekta nalazi se kolegica Maja Miše kojoj ovom prigodom zahvaljujemo na pruženim podacima. Ulomak s lokaliteta Stine je prema mikrostrukтури i kemijskom sastavu svrstan u tzv. Fabric Group 3, a o cjelokupnom analiziranom korpusu i rezultatima analize u pripremi je nekoliko članaka.

³⁶ C. G. KOEHLER, 1992; I. K. WHITBREAD, 1995, 260-261; K. GÖRANSSON, 2007, 89-97.

³⁷ Usp. M. MIŠE et al., 2019, 472-499.

³⁸ M. KATIĆ, 2002, 51-59.

³⁹ I. BORZIĆ, 2009, 84, Tabla 1/1; I. BORZIĆ, 2017, 8-9.

³⁴ I. BORZIĆ, 2017, 8.

³⁵ Analyses were conducted within the project “Economy of Pre-Roman Adriatic Communities: amphora production and trade patterns in a changing world“ (Horizon 2020, MSCA-IF) at the UCL Institute of Archaeology. The project leader is colleague Maja Miše to whom we thank for the information. Fragment from the Stine site was classified to the so-called Fabric Group 3 based on its microstructure and chemical composition, and several papers about the entire analyzed material and research results are underway.

³⁶ C. G. KOEHLER, 1992; I. K. WHITBREAD, 1995, 260-261; K. GÖRANSSON, 2007, 89-97.

³⁷ Usp. M. MIŠE et al., 2019, 472-499.

³⁸ M. KATIĆ, 2002, 51-59.

³⁹ I. BORZIĆ, 2009, 84, Table 1/1; I. BORZIĆ, 2017, 8-9.

njoj i sjevernoj Italiji, južnoj Galiji, Hispaniji, punskoj Africi,⁴⁰ a pretpostavlja se i na istočnom Jadranu u radionicama helenističke Ise.⁴¹ Njihova je zastupljenost u podmorju i na kopnu istočnog Jadrana znatna,⁴² u što se uklapa i područje otoka Korčule.⁴³ Među materijalom s gradine Brdo-Stine one su relativno dobro zastupljene, a primjećuje se njihova fabrikatna te morfološka heterogenost, što upućuje i na kontinuiran dotok, ali i različita ishodišta pojedinih primjeraka. Najranijim primjercima, koji bi tipološki odgovarali Will 1a-b/MGS IV/V varijantama, pripadaju one s istaknutim i različito položenim trokutasto oblikovanim obodom, među kojima se pojavljuju primjerci s više ili manje blago položenom gornjom plohom (T. I, 3-5). U obama je slučajevima riječ o morfološkim karakteristikama amfora iz razdoblja zadnje trećine 4. i prve trećine 3. st. pr. Kr., a čije se ishodište najčešće traži na području čitave južne Italije, onog kampanškog i kalabrijsko-apulskog, ali i sicilijanskog areala.⁴⁴ S druge strane, istom grčko-italskom tipu amfore, ali sada nešto kasnijeg datuma, pripada najveći broj sakupljenih ulomaka još uvijek gracilne izvedbe, ali s gotovo potpuno položenim trokutastim obodima (T. I, 6-11; T. II, 1-6). Iako takvi u tipološkom smislu odgovaraju prvim pravim rimskim vinskim amforama tipa Will 1c iz kasnog 3. st. pr. Kr.,⁴⁵

is nominally related to the Hellenistic centers in southern Italy and Sicily. Their popularity resulted in the creation of local variants in the central and northern Italy, southern Gaul, Hispania, Punic Africa,⁴⁰ and supposedly in the eastern Adriatic in the workshops of Hellenistic Issa.⁴¹ Their presence at underwater and land sites of the eastern Adriatic is significant,⁴² including the Korčula region.⁴³ Among the material from Brdo-Stine hillfort they are relatively well represented, but we can notice their heterogeneity in both form and fabric, suggesting continuous inflow, but also different production centers of certain examples. The earliest examples, typologically corresponding to Will 1a-b/MGS IV/V variants, comprise the ones with distinct and variously laid triangular rim, including the examples with more or less gently sloping upper surface (T. I, 3-5). In both cases these are morphological characteristics of amphorae from the last third of the 4th and the first third of the 3rd century BC, whose origin is usually located in the entire southern Italy region, in Campanian, Calabrian-Apulian and Sicilian areas.⁴⁴ On the other hand, the same Greco-Italic amphora type, but of somewhat later date, comprises the biggest number of collected fragments of still delicate rendering, but with almost flatly laid triangular rims (T. I, 6-11; T. II, 1-6). Although such examples typologically correspond to the first genuine Roman amphorae of the type Will 1c

⁴⁰ E. L. WILL, 1982, 338-356; C. VANDERMERSCH, 1994; G. OLCESE, 2004, 173-192.

⁴¹ B. KIRIGIN, 1994, 18; A. LINDHAGEN, 2020, 343-352.

⁴² B. KIRIGIN, 1994, 19-22; B. KIRIGIN, T. KATUNARIĆ, L. ŠEŠELJ, 2005, 12-13; M. JURIŠIĆ, 2000, 5-6; V. GLAVAŠ, A. TONC, A. KONESTRA, 2020, 271-286.

⁴³ Podmorski lokaliteti: Hrid Čerin kod Prižbe (D. VRSALOVIĆ, 2011, 230; M. JURIŠIĆ, 2001, 190; I. RADIĆ-ROSSI, 2005, 36-37); hrid Pločica u Korčulanskom kanalu (M. GJIVOJE, 1972, 148; D. VRSALOVIĆ, 2011, 239; M. JURIŠIĆ, 2001, 192; I. RADIĆ-ROSSI, 2005, 38); uvala Gradina (I. BORZIĆ, 2009, 83); Na kopnu je veća količina ovog tipa amfora zabilježena na kasnoželjeznodobnoj gradini Kopila (I. BORZIĆ, 2007a, 343-344).

⁴⁴ E. L. WILL, 1982, 341-346; C. VANDERMERSCH, 1994, 73-80; G. OLCESE, 2004, 176-177. Usp. rezultate analize nekoliko ulomaka iz Fara, koje sve pokazuju južnoitalsko podrijetlo: M. MIŠE et al., 2019, 483.

⁴⁵ E. L. WILL, 1982, 347-348; D. MANACORDA, 1986, 584-586.

⁴⁰ E. L. WILL, 1982, 338-356; C. VANDERMERSCH, 1994; G. OLCESE, 2004, 173-192.

⁴¹ B. KIRIGIN, 1994, 18; A. LINDHAGEN, 2020, 343-352.

⁴² B. KIRIGIN, 1994, 19-22; B. KIRIGIN, T. KATUNARIĆ, L. ŠEŠELJ, 2005, 12-13; M. JURIŠIĆ, 2000, 5-6; V. GLAVAŠ, A. TONC, A. KONESTRA, 2020, 271-286.

⁴³ Underwater sites: Čerin cliff near Prižba (D. VRSALOVIĆ, 2011, 230; M. JURIŠIĆ, 2001, 190; I. RADIĆ-ROSSI, 2005, 36-37); Pločica cliff in the Korčula Channel (M. GJIVOJE, 1972, 148; D. VRSALOVIĆ, 2011, 239; M. JURIŠIĆ, 2001, 192; I. RADIĆ-ROSSI, 2005, 38); Gradina cove (I. BORZIĆ, 2009, 83); On land, more significant amount of this amphora type was recorded at the Iron Age hillfort Kopila (I. BORZIĆ, 2007a, 343-344).

⁴⁴ E. L. WILL, 1982, 341-346; C. VANDERMERSCH, 1994, 73-80; G. OLCESE, 2004, 176-177. Cf. the results of the analysis of several sherds from Pharos, all exhibiting southern Italic provenance: M. MIŠE et al., 2019, 483.

jasno je kako u morfološkom smislu već pokazuju odlike sigurno najpopularnijeg oblika jadranskih amfora u vremenima koja slijede, odnosno tipa Lamboglia 2, zbog čega se njihova datacija može protegnuti i u 2. st. pr. Kr.

Spomenute, također vinske amfore tipa Lamboglia 2 proizvod su brojnih radionica prije svega na zapadnim obalama Jadrana,⁴⁶ iako postoje, istina, još uvijek nepotvrđene pretpostavke i o njihovoj istočnojadranskoj produkciji povezanoj s Isom te Tasovčićima u dolini Neretve.⁴⁷ O zastupljenosti na istočnojadranskom prostoru vrijedi sve ono što je prethodno rečeno za grčko-italske amfore, ali koncentracijski podignuto na jedan još viši nivo, što se tumači rezultatom svekolike, pa tako i gospodarski sve vidljivije prisutnosti Rimske Republike na čitavom Jadranu.⁴⁸ Podmorje i kopno otoka Korčule ne zaostaju za takvim stanjem, što pokazuju podmorski brodolomski i sidrišni lokaliteti te otočna gradinska naselja.⁴⁹ Stoga je očekivano da se rekognosciranjem ovdje interesne gradine Brdo-Stine sakupio veći broj fabrikatno opet različitih primjeraka, među kojima se bilježe one s nižim (T. II, 7-8), odnosno višim i masivnijim prstenastim obodom (T. III, 1-5).

U konačnici, među skladišnim oblicima keramičkih posuda sakupljenim rekognosciranjem gradine izdvajamo tri ulomka pitosa. Njih dva, jedan gornjeg obodnog, a drugi donjeg dijela posude, pripadaju dobro poznatim oblicima, kojima se analogije nalaze prije

dating to the late 3rd c. BC,⁴⁵ it is clear that in morphological terms they manifest characteristics of the definitely most popular form of the Adriatic amphorae in the subsequent periods, that is Lamboglia 2 type, whereby their dating can be extended into the 2nd c. BC.

Mentioned wine amphorae Lamboglia 2 were produced in many workshops primarily on the western Adriatic coast,⁴⁶ although there are assumptions, as yet unascertained, about their eastern Adriatic production associated with Issa and Tasovčići in the Neretva valley.⁴⁷ All that has been said about the presence of the Greco-Italic amphorae in the eastern Adriatic region is valid for this type as well, but in even denser concentration which is explained by more pronounced presence of the Roman Republic in the entire Adriatic in all aspects, including the economic one.⁴⁸ The island of Korčula follows this pattern, as indicated by the underwater sites, anchorages and hillfort settlements on the island.⁴⁹ Therefore it was not surprising that the field survey of the Brdo-Stine hillfort yielded a large number of different examples in terms of fabric, such as the ones with lower rim (T. II, 7-8), or specimens with higher and more massive collar rim (T. III, 1-5).

Finally, three fragments of pithoi were recognized among the forms of storage pottery collected in the field survey of the hillfort. Two

⁴⁶ M.-B. CARRE, P. MONSIEUR, S. PESAVENTO MATTIOLI, 2014, 417-428; S. CIPRIANO, S. MAZZOCCHIN, 2017, 40, fig. 2.

⁴⁷ N. CAMBI, 1991, 55-65; A. LINDHAGEN, 2009, 83-108; 2020, 343-352.

⁴⁸ I. RADIĆ ROSSI, 1993; B. KIRIGIN, T. KATUNARIĆ, L. ŠEŠELJ, 2005, 14-15; M. JURIŠIĆ, 2000, 6; I. ŠUTA, 2011a, 26-32; V. GLAVAŠ, A. TONC, A. KONESTRA, 2020, 271-286.

⁴⁹ Podmorski lokaliteti: brodolom između otočića Malog i Velog Pržnjaka (M. JURIŠIĆ, 2001, 190; I. RADIĆ-ROSSI 2005, 38), brodolom kod uvale Grščice (M. JURIŠIĆ, 2001, 192), Gradina i okolne uvale (I. BORZIĆ, 2009, 85); otočić BISAČE kod Korčule (M. JURIŠIĆ 2001, 190) i dr. Od gradinskih naselja posebno se izdvaja kasnoželjeznodobno naselje Kopila kod Blata (I. BORZIĆ, 2007a, 344-345).

⁴⁵ E. L. WILL, 1982, 347-348; D. MANACORDA, 1986, 584-586.

⁴⁶ M.-B. CARRE, P. MONSIEUR, S. PESAVENTO MATTIOLI, 2014, 417-428; S. CIPRIANO, S. MAZZOCCHIN, 2017, 40, fig. 2.

⁴⁷ N. CAMBI, 1991, 55-65; A. LINDHAGEN, 2009, 83-108; 2020, 343-352.

⁴⁸ I. RADIĆ ROSSI, 1993; B. KIRIGIN, T. KATUNARIĆ, L. ŠEŠELJ, 2005, 14-15; M. JURIŠIĆ, 2000, 6; I. ŠUTA, 2011a, 26-32; V. GLAVAŠ, A. TONC, A. KONESTRA, 2020, 271-286.

⁴⁹ Underwater sites: shipwreck between the islets of Mali and Veli Pržnjak (M. JURIŠIĆ, 2001, 190; I. RADIĆ-ROSSI, 2005, 38), shipwreck at Grščica cove (M. JURIŠIĆ, 2001, 192), Gradina cove and nearby coves (I. BORZIĆ, 2009, 85); islet of BISAČE near Korčula (M. JURIŠIĆ 2001, 190) etc. Late Iron Age settlement of Kopila near Blato is particularly interesting among the hillfort settlements (I. BORZIĆ, 2007a, 344-345).

svega na lokalitetima lokalnog helenističkog predznaka, dakle Faru, Isi, Sikulima i drugdje. Ulomak oboda fabrikatno se odlikuje glinom s jasno vidljivim česticama bijele i crvene boje (T. III, 7). Ističe se trapezoidnim presjekom sa zakošenom unutrašnjom te okomitom vanjskom stijenkom. Nažalost, ulomak je puknuo upravo na kontaktu oboda s vratom, ali prema liniji puknuća se nazire koso položena stijenka. Najbliže tipološke analogije nađene su u ulomku iz Fara, koji B. Kirigin u širem smislu svrstava u grupu Pharos 2, specifičnu upravo za helenistička srednjodalmatinska središta Far, Isa, Tragurij, Sikuli, i to slojeve 3. i 2. st. pr. Kr.⁵⁰

Drugi ulomak, kojeg fabrikatno odlikuje jednoliko pečena glina svjetlosmeđe boje s bijelim i crvenim primjesama, pripada dnu, odnosno kružnoj stopi sa središnjim umbom iz koje izlazi loptasto tijelo posude (T. III, 8). Slično oblikovano dno vidljivo je kod helenističkog primjerka iz Fara.⁵¹

Treći ulomak pitosa možda je i najzanimljiviji. Riječ je o ulomku s trokutasto oblikovanim obodom s kratkim gornjim okomitim dijelom te očito cilindričnim vratom (T. III, 6). Obod je naslonjen na izrazito masivnu ručku koja u gornjem dijelu ima kapljičasti presjek. Fabrikat ulomka dosta je grub. Na površinama narančasto-smeđa, a u jezgri smeđe pečena glina u svojem sastavu ima mnogobrojna bijela nepravilna zrnca. Gotovo identična te još masivnija dva primjerka zabilježena su i na željeznodobnoj gradini Kopila na zapadnom kraju otoka.⁵² Morfološki su svi oni vrlo bliski pojedinim varijantama Korint A amfora,⁵³ no masivnost izvedbe te promjer oboda svih triju ulomaka od minimalno 25–28 cm odudara od takve atribucije. O čemu je točno riječ, teško

of these sherds, one belonging to the rim and the other to the lower part of the vessel, belong to well known forms, with analogies from the sites with local Hellenistic character such as Pharos, Issa, Siculi etc. Fabric of the rim fragment is characterized by clay with clearly visible white and red particles (T. III, 7). It stands out owing to trapezoidal cross-section with slanted inner wall while it is vertical on the outer side. Unfortunately, the fragment broke exactly on the contact between the rim and the neck, but oblique wall can be discerned towards the fracture line. The closest typological analogies were found in the sherd from Pharos that B. Kirigin attributed broadly to group Pharos 2 in wider sense, characteristic exactly of Hellenistic central Dalmatian centers Pharos, Issa, Tragurion, Siculi, for layers of the 3rd and 2nd centuries BC.⁵⁰

The second fragment belongs to a base, that is a ring base with central umbo that supports globular body of the vessel (T. III, 8). In terms of fabric it is characterized by light brown evenly fired clay with white and red inclusions. Similar modelling of the base is found on the Hellenistic example from Pharos.⁵¹

The third fragment of a pithos is also the most interesting. It is a fragment with triangularly modelled rim with short upper vertical part and evidently cylindrical neck (T. III, 6). The rim leans on exceptionally massive handle that has a drop-shaped cross-section in the upper part. Fabric of the sherd is quite coarse. A lot of white irregular particles are visible in the clay that is orange-brown on the surface and brown in the core. Two examples that are almost identical and even more massive were recovered from the Iron Age hillfort Kopila at the western end of the island.⁵² Their morpho-

⁵⁰ B. KIRIGIN, 2017, 57–59, pl. 3/16 (Pharos); B. KIRIGIN, 2012, 291–292, t. 2 i 3 (Issa); I. ŠUTA, 2011b, 90, inv. br. 3764 (Siculi).

⁵¹ B. KIRIGIN, 2017, 58, pl. 4/19.

⁵² I. BORZIĆ, 2007a, 343, T. I/1-2 gdje su objavljeni kao Korint A amfore, no u kasnijim se objavama (I. BORZIĆ 2020, 365 i 367, Fig. 5/f) odustalo od takve interpretacije.

⁵³ usp. C. G. KOEHLER, 1992.

⁵⁰ B. KIRIGIN, 2017, 57-59, pl. 3/16. (Pharos); B. KIRIGIN, 2012, 291-292, t. 2 and 3 (Issa); I. ŠUTA, 2011b, 90, inv. no. 3764 (Siculi).

⁵¹ B. KIRIGIN, 2017, 58, pl. 4/19.

⁵² I. BORZIĆ, 2007a, 343, T. I/1-2 where they were published as Corinthian A amphorae, but in later publications this interpretation was abandoned (I. BORZIĆ, 2020, 365 and 367, Fig. 5/f).

je govoriti, ali je evidentno kako se manipulira s iznimno masivnim skladišnim posudama s ručkama te izraženim vratom, što potencijalno upućuje na to da im je primarna namjena bila povezana sa skladištenjem tekućih proizvoda. O dataciji i podrijetlu je teško nagađati, osim što se oblikovno mogu povezati s razdobljem 4./3. st. pr. Kr., kao što i fabrikatno samo odujaju dojam helenističkih radionica.

Osim do sada prezentiranih nalaza kronološki povezanih s kasnim željeznim,⁵⁴ odnosno helenističko-kasnorepublikanskim razdobljem, pri rekognosciranju gradine Brdo-Stine evidentirana su i dva nalaza druge datacije, oba pronađena na kontaktu padine i polja. S jedne je strane riječ o ulomku rimskodobne sjevernoafričke sigilatne zdjele s ruletiranim ukrasom (African Red slip ware A) tipa *Hayes 9* datiranom u 2. stoljeće (T. 2, 8),⁵⁵ odnosno venetskom ili emilijansko-romanjolskom ulomku oboda engobirane keramike ukrašene graviranjem s ljuskastim motivom (tzv. *robbitana*) s kraja 15. i prve polovice 16. stoljeća (T. 2, 9).⁵⁶

Nakon predstavljanja rezultata rekognosciranja gradine Brdo-Stine u Žrnovu jasno je kako je topografija otoka Korčule bogatija za još jedan lokalitet koji treba uvrstiti u planove konkretnijeg arheološkog djelovanja. Razloga za to je naravno više, a neki su od njih već prije istaknuti, primjerice, potencijalna očuvanost željeznodobne arhitekture, mnoštvo raznovrsnih pokretnih nalaza itd. No, ne umanjujući parcijalno značenje navedenog, ono o čemu se u ovoj preliminarnoj fazi istraživanja možda i najviše promišlja proizlazi iz sučeljavanja samog položaja te prostornih potencijala naselja s karakterom i količinom pokretnih nalaza. Posljednja četiri stoljeća prije Krista iz kojih datira cjelokupni prikazani materijal razdoblje je znatne povijesne dinamike na srednjem i

logical traits are very close to certain variants of the Corinthian A amphorae,⁵³ but massive rendering and rim diameter on all three fragments of minimally 25–28 cm do not support such attribution. It is difficult to discuss their proper function, but it is evident that these were massive storage vessels with distinct neck, tentatively suggesting that their primary function was associated with the storage of liquid products. Dating and provenance are equally difficult to surmise, they can only be related to the 4th /3rd c. BC based on morphological features, just like their fabric only recalls Hellenistic workshops.

Except for previously presented finds chronologically associated with the Late Iron Age,⁵⁴ or Hellenistic/Late Republican period, two sherds with different datings were recorded in the field survey of Brdo-Stine hillfort. They were found at the contact between slope and field. One of these pieces is a sherd of Roman-era north African *sigillata* bowl with roulette decoration (African Red slip ware A), type *Hayes 9* dating to the 2nd century (T. 2, 8),⁵⁵ and the other one is a rim fragment of glazed pottery from Veneto or Emilia Romagna decorated with engraving with scaled motif (“*robbitana*”) dating to the end of the 15th and the first half of the 16th century (T. 2, 9).⁵⁶

After presenting the results of the field survey of Brdo-Stine hillfort in Žrnovo, it is clear that the topography of the island of Korčula is richer for another site that needs to be included in plans of more specific archaeological activity, for several reasons. Some of them have already been emphasized, such as potential preservation of the Iron Age architecture, abundance of small finds etc. However, without underestimating partial importance of the mentioned reasons, focus of our attention in this preliminary phase of research is on the

⁵⁴ Mora se naglasiti kako je rekognosciranjem sakupljena i manja količina grube željeznodobne keramike, ali pretežitom nedijagnostičkog karaktera.

⁵⁵ J. W. HAYES, 1972, 35–37.

⁵⁶ K. GUSAR – D. VUJEVIĆ, 2016, 29, kat. br. 50, T. 8: 2.

⁵³ Cf. C. G. KOEHLER, 1992.

⁵⁴ It is worth mentioning that the field survey yielded some Iron Age potsherds, but mostly non-diagnostic.

⁵⁵ J. W. HAYES, 1972, 35–37.

⁵⁶ K. GUSAR, D. VUJEVIĆ, 2016, 29, cat. no. 50, T. 8: 2.

južnodalmatinskom prostoru. To potkrijepiti i nije neki problem spomenom npr. samo osnutka grčkih kolonija u Isi i Faru, kolonijalnog djelovanja Ise na otocima i kopnu, izrastanja ilirske države, postupnog konkretiziranja rimske prisutnosti, dakle svega onog što je dovelo, s jedne strane, do povremenih sukoba, ali, s druge, sigurno puno intenzivnije društvene, gospodarske i kulturološke povezanosti indigenog i novopridošlog stanovništva. Izravni dokaz tomu na otoku Korčuli predstavljaju rezultati istraživanja iznimno bogate i fantastične kasnoželjeznodobne nekropole gradinskog naselja Kopile s jasno vidljivim i izdvojivim elementima indigene, helenističke, te čak na posljetku i rimske tradicije, ali uklopljenima u jedinstvenu funkcionalnu cjelinu. Prikazani preliminarni rezultati proučavanja naselja Brdo-Stine upućuju na to da se ista stvar može očekivati i ovdje, no ono što ovaj lokalitet postavlja u nešto drukčiji (ne nužno i bolji!) položaj od Kopile jest smještaj. Njegovim ubiciranjem, ali i do sada utvrđenim potencijalom dobila se točka koja odgovara ondašnjem značenju Pelješkog kanala kao jedne od najvažnijih regionalnih pomorskih ruta. Ako hoćemo, zaklonjeni položaj gradine Brdo-Stine u unutrašnjosti otoka, a opet putem obližnjeg brda Stražice u direktnoj kontroli nad plovnim putem i izlaznim uvalama korčulanskog areala, u strateškom je smislu povoljnija od položaja 3 km udaljene i obali izložene gradine Svetog Antuna neposredno iznad uvale Uš, vjerojatno najboljeg sidrišta u Pelješkom kanalu. Sličan je položaj i gradine Kopila kojoj se kao ulazna rampa može smatrati već gradina Svetog Ivana na ulazu u zaljev Vele Luke. Ipak, pomorska kretanja na tom zapadnom dijelu otoka morala su biti puno manja, zbog čega zaklonjen položaj Brda-Stina na istoku ima posebnu težinu. O značenju istočne obale otoka Korčule dovoljno govori isejski interes i osnutak naseobine u Lumbardi. Njezina, svega 5 km daleka udaljenost od gradine na Stinama potonju smješta u uski krug zajednica koje su krojile lokalne političke prilike i s kojima su isejski

relation of the position itself and spatial potentials of the settlement with the character and amount of small finds. The last four centuries BC as a chronological framework of the entire presented material is a period of significant historical dynamics in the central and southern Dalmatian region which is well illustrated by mentioning, for instance, Greek colonies in Issa and Pharos, colonial activity of Issa on the islands and the mainland, development of the Illyrian state, gradual concretization of the Roman presence, in other words all factors that led to occasional conflicts on one hand, but also to much more intensive social, economic and culturological relations between the indigenous populations and the newcomers. Direct evidence thereof on the island of Korčula can be found in the research results of exceptionally rich and outstanding Late Iron Age necropolis of Kopila hillfort with clearly visible and distinguishable elements of the indigenous, Hellenistic and finally even Roman tradition, but incorporated into a unique functional whole. Presented preliminary results of the research of the Brdo-Stine settlement indicate that the same phenomenon can be expected here, but this site might differ (not necessarily for better!) from Kopila owing to its location. Its pinpointing, and the potential that has been determined so far, offered a point that highlights the importance of the Pelješac Channel at the time as one of the most important regional sailing routes. Sheltered position of Brdo-Stine hillfort in the island hinterland, that has direct control over the sailing route and exit coves of the Korčula region due to nearby Stražica hill, is more favourable in strategic sense than Sveti Antun hillfort that is 3 km further, overlooking Uš cove, probably the best anchorage in the Pelješac Channel. Kopila hillfort has a similar position, and Sveti Ivan hillfort at the entrance to Vela Luka cove can be considered as its anteroom. Still, sailing in this western part of the island had to be limited, which is why sheltered position of the Brdo-Stine site in the east had special importance. Significan-

Grci pri osnutku i još uvijek nepoznatog trajanja naselja na Koludrtu morali koegzistirati. Iako je to samo jedna, vremenski ograničena mogućnost doticaja, s te strane nije zanemariv očiti helenistički utjecaj na svakodnevni život zajednice na Stinama vidljiv kroz građevni materijal, žrvnjeve i amfore helenističkog tipa itd. Naravno, bilo bi neozbiljno na temelju samo nekoliko rekognosciranja iznositi dublje i dalekosežnije zaključke, koliko god bili atraktivni. Ipak, trenutačna je činjenica kako na ovom dijelu otoka, nominalno uvijek proglašavanom strateški važnijim, ne postoji potencijalnije željeznodobno naselje u kojem bi se mogla reflektirati povijest one ilirske Korkire i, da zaključimo u sanjarskom tonu, s kojom ovo naselje možda i dijeli ime.

Ilirska zajednica na Stinama putem sakupljenih uzoraka sigurno nadživljuje onu isejsku u Lumbardi, a svoj kraj vrlo vjerojatno doživljava u već više puta apostrofiranim događanjima povezanim s Oktavijanovim razračunavanjem s mnogim istočnojadranskim indigenim zajednicama 35. – 33. g. pr. Kr. No, prostor nastavlja život, nalazi rimske i novovjekovne keramike, kao i recentno korištenje prostora upućuju na njegovu stalnu vrijednost te vjerujemo kako će se istraživanjem ovog lokaliteta, kako je rečeno na početku, dobiti dobri temelji rješavanju nekih ključnih i dvojbjenih trenutaka iz povijesti otoka Korčule.

ce of the eastern coast of the island of Korčula is reflected in the Issaeian interest and foundation of the settlement in Lumbarda. Its proximity of only 5 km to hillfort in Stine, determines the latter as one of few communities that shaped local political circumstances, with whom the Issaeian Greeks had to coexist during the foundation and unknown duration of the settlement in Koludrt. Although it is only one, chronologically limited possibility of contact, obvious Hellenistic influence on everyday life of the community from Stine is observable through building material, millstones, Hellenistic type amphorae etc. It would be out of line to offer serious and far-reaching conclusions, regardless of how attractive they might be, on the basis of few field surveys. However, currently the fact is that in this part of the island, that has always been esteemed as strategically more important, this is the Iron Age site with most potential to reflect the history of Illyrian Corcyra, with which this settlement might also share the name, if we are allowed to be imaginative at the end.

Judging from the collected samples, the Illyrian community in Stine definitely outlived the Issaeian community in Lumbarda, seeing its end probably in often discussed events related to Octavian's retaliation against a number of eastern Adriatic indigenous communities from 35 to 33 BC. However life continued in this region, finds of Roman and post-medieval pottery, as well as recent use of space, suggest its constant value. We believe that research of this site, as emphasized at the beginning, will offer solid foundations for resolving some crucial but dubious issues related to the history of the island of Korčula.

Translation: Marija Kostić

LITERATURA / REFERENCES

- BASLER, Đ., 1955. – Đuro Basler, Gradina na Ošanićima kod Stoca. Neki noviji rezultati istraživačkih radova, *Naše starine*, 3, Sarajevo, 79–94.
- BORZIĆ, I., 2007. – Igor Borzić, *Otok Korčula – primjer romanizacije dalmatinskog otoka*, magistrski rad, neobjavljena građa, Sveučilište u Zadru.
- BORZIĆ, I., 2007a. – Igor Borzić, Amfore s gradine Kopila ponad Blatskog polja na otoku Korčuli, *Histria Antiqua*, 15, Pula, 341–352.
- BORZIĆ, I., 2009. – Igor Borzić, Uvala Gradina na otoku Korčuli u svjetlu podmorskih arheoloških nalaza, *Jurišićev zbornik* (ur./ed. L. Bekić), Hrvatski restauratorski zavod – Međunarodni centar za podvodnu arheologiju u Zadru, Zagreb, 82–97.
- BORZIĆ, I., 2017. – Igor Borzić, Korint B i srodne amfore s istočnojadranskih gradinskih lokaliteta, *Adriamphorae - Amfore kao izvor za rekonstrukciju gospodarskoga razvoja jadranske regije u antici: lokalna proizvodnja / Amphorae as a Resource for the Reconstruction of Economic Development in the Adriatic Region in Antiquity: Local Production* (ur./eds.: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, A. Konestra), Institut za arheologiju u Zagrebu, Zagreb, 5–12.
- BORZIĆ, I., 2020. – Igor Borzić, Hellenistic pottery from Kopila Hillfort's Necropolis, *Exploring the Neighborhood. The Role of Ceramics in Understanding Place in the Hellenistic World* (ur./eds.: I. Kamenjarin, M. Ugarković), IARPotHP V, Phoibos Verlag, Wien, 363–376.
- BORZIĆ, I. et al., 2017. – Igor Borzić, Dinko Radić, Anamarija Eterović Borzić, Davorica Radovčić, *Grad mrtvih nad poljem života, Nekropola gradinskog naselja Kopila na otoku Korčuli / The City of dead above field of life. Necropolis of Kopila hillfort on the island of Korčula* (ur./eds.: I. Fadić, A. Eterović Borzić), Muzej antičkog stakla u Zadru, Zadar.
- CAMBI, N., 1991. – Nenad Cambi, Amfore kasnorepublikanskog doba i njihova produkcija u Dalmaciji, *Akademija nauka i umjetnosti BiH, Posebna izdanja knj. XCV, Odjeljenje društvenih nauka knj. 27*, Sarajevo, 55–65.
- CARRE, M. B., MONSIEUR, P., PESAVENTO MATTIOLI, S., 2014. – Maria Brigitte Carre, Patrick Monsieur, Stefania Pesavento Mattioli, Transport amphora Lamboglia 2 and Dressel 6A: Italy and/or Dalmatia? Some clarification, *Journal of Roman Archaeology*, 27, London, 417–428.
- CIPRIANO, S., MAZZOCCHIN, S., 2017. – Silvia Cipriano, Stefania Mazzocchin, Western Adriatic amphorae productions: the research status, *Adriamphorae - Amfore kao izvor za rekonstrukciju gospodarskoga razvoja jadranske regije u antici: lokalna proizvodnja / Amphorae as a Resource for the Reconstruction of Economic Development in the Adriatic Region in Antiquity: Local Production* (ur./eds.: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, A. Konestra), Institut za arheologiju u Zagrebu, Zagreb, 33–47.
- ČEČUK, B., 1980. – Božo Čečuk, Vela i Jakasova spilja na otoku Korčuli, *Dolina rijeke Neretve od prethistorije do ranog novog vijeka, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 5 (ur./eds.: B. Čečuk, Ž. Rapanić, Ž. Tomičić), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 25–34.
- ČEČUK, B., RADIĆ, D., 2005. – Božo Čečuk, Dinko Radić, *Vela spila: višeslojno pretpovijesno nalazište*, Centar za kulturu Vela Luka, Vela Luka.
- FISKOVIĆ, I., 2001. – Igor Fisković, Prilozi arheološkoj topografiji Pelješkog kanala, *Arheološka istraživanja na području otoka Korčule i Lastova, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 20 (ur./eds.: B. Čečuk – Ž. Rapanić – Ž. Tomičić), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 51–74.
- FORENBAHER, S., RAJIĆ ŠIKANJIĆ, P., 2006. – Stašo Forenbaher, Petra Rajić Šikanjić, The Prehistoric Hillfort at Grad (Pelješac, Dalmatia) – Preliminary Results of Intensive Surface Survey, *Collegium antropologicum*, 30/3, Zagreb, 467–473.

- FORENBAHER, S., RADIĆ, D., MIRACLE, P. T., 2020. – Stašo Forenbaher, Dinko Radić, Preston T. Miracle, *Špilja Žukovica na Korčuli, rezultati istraživanja 2013.-2014., sv. 1. Neporemećeni slojevi neolitika i mezolitika*, Centar za kulturu Vela Luka, Vela Luka.
- FRANKEL, R., 2003. – Rafael Frankel, The Olynthus mill, Its Origin and Diffusion. Typologie and Distribution, *American Journal of Archaeology*, 107(2003), Princeton, 1–21.
- GJIVOJE, M., 1969. – Marinko Gjivoje, *Otok Korčula*, Zagreb.
- GJIVOJE, M., 1972. – Marinko Gjivoje, Podmorski nalazi u Pelješkom kanalu, *Zbornik otoka Korčule*, 2, Zagreb, 148–156.
- GLAVAŠ, V., TONC, A., KONESTRA, A., 2020. – Vedrana Glavaš, Asja Tonc, Ana Konestra, Wine Consumption in the Kvarner and the Velebit Area (NE Adriatic) in the Last Centuries BCE: Evidence from Amphora Finds, *Exploring the Neighborhood. The Role of Ceramics in Understanding Place in the Hellenistic World* (ur./eds.: I. Kamenjarin, M. Ugarković), IARPotHP V, Phoibos Verlag, Wien, 271–286.
- GÖRANSONN, K., 2007. – Kristian Göransson, *The Transport amphorae from Euserides. The maritime trade of the Cyrenaican city 400-250 BC*, Lund University Press, Lund.
- GUSAR, K., VUJEVIĆ, D., 2016. – Karla Gusar, Dario Vujević, *Utvrdna u Zemunik Donjem u srednjem i novom vijeku. Rezultati arheoloških istraživanja 2014. godine*, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- HANČEVIĆ, S., 2003. – Sanda Hančević, Liberov kult kao odraz vinarskog gospodarstva antičke Korčule, *Godišnjak grada Korčule*, 5, Korčula, 241–246.
- HAYES, J. W., 1972. – John W. Hayes, *Late Roman Pottery*, British School at Roma, London.
- JELIČIĆ RADONIĆ, J., KATIĆ, M., 2015. – Jasna Jeličić Radonić, Miroslav Katić, *Faros: osnivanje antičkog grada I*, Književni krug u Splitu - Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, Split.
- JURIŠIĆ, M., 2000. – Mario Jurišić, *Ancient Shipwrecks of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD*, BAR International Series 828, Oxford.
- JURIŠIĆ, M., 2001. – Mario Jurišić, Podmorski arheološki lokaliteti otoka Korčule, *Arheološka istraživanja na području otoka Korčule i Lastova, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 20 (ur./eds.: B. Čečuk, Ž. Rapanić, Ž. Tomičić), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 189–196.
- KALOGJERA, A., 1976. – Ante Kalogjera, Evolucija reljefa otoka Korčule, *Geografski glasnik*, 38, Zagreb, 157–174.
- KALOGJERA, B., 1999. – Berislav Kalogjera, Žrnovo – skica za studiju o jednom otočkom ambijentu, *Godišnjak grada Korčule*, 4, Korčula, 127–141.
- KATIĆ, M., 1996. – Miroslav Katić, *Pharos - antički Stari grad*, Stari grad.
- KATIĆ, M., 2000. – Miroslav Katić, Uvod u proučavanje keramičkih radionica Farosa, *Opuscula Archaeologica*, 23-24, Zagreb, 49–58.
- KATIĆ, M., 2002. – Miroslav Katić, Proizvodnja kasnih korintskih B amfora u Farosu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39, Split, 51–59.
- KIRIGIN, B., 1994. – Branko Kirigin, Grčko-italske amfore na Jadranu, *Arheološki vestnik*, 45, Ljubljana, 15–24.
- KIRIGIN, B., 2004. – Branko Kirigin, Faros, parska naseobina - prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 96, Split, 9-301.
- KIRIGIN, B., 2010. – Branko Kirigin, Otok Korčula, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Klovićevi dvori, Zagreb, 113–117.
- KIRIGIN, B., 2012. – Branko Kirigin, Prilog proučavanju pitosa/dolija s otoka Visa, Biševa, Sveca i Palagruže, *Scripta in honorem Bojan Djurić* (ur./eds.: B. Migotti, P. Mason, B. Nadbath, T.

- Muhl), Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana, 285–300.
- KIRIGIN, B., 2017. – Branko Kirigin, Pithoi from Pharos, *Ante portam auream, studia in honorem professoris Aleksandar Jovanović* (ur./eds.: M. B. Vujović), Sveučilište u Beogradu, Beograd, 53–68.
- KIRIGIN, B., 2018. – Pharos. Greek amphoras and Wine production, *PAROS IV, Η Παρος Και Οι Αποικίες Της / Paros and its Colonies*, Proceedings of the fourth International conference on the archaeology of Paros and the Cyclades paroikia (Paros, 11-14 June 2015) (ur./ed.: D. Katsopoulou), Paros, 397-419.
- KIRIGIN, B., KATUNARIĆ, T., ŠEŠELJ, L., 2005. – Branko Kirigin, Tea Katunarić, Lucijana Šešelj, Amfore i fina keramika (od 4. do 1. st. pr. Kr.) iz srednje Dalmacije: preliminarni ekonomski i socijalni pokazatelji, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98(1), Split, 7–21.
- KOEHLER, C. G., 1992. – Carolyn G. Koehler, A Brief Typology and Chronology of Corinthian Transport Amphoras, *Greek Amphoras* (ur./eds.: V. I. Kats, S. I. Monakhov), <http://projects.chass.utoronto.ca/amphoras/corab92.htm#tx3> (posjećeno: 30.3.2021.).
- KUNTIĆ-MAKVIĆ, B., MAHRONIĆ, J., 2010. – Bruna Kuntić-Makvić, Jelena Mahronić, Natpisi, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Klovićevi dvori, Zagreb, 73–89.
- LINDHAGEN, A., 2009. – Adam Lindhagen, The Lamboglia 2 and Dressel 6A transport amphoras: a central Dalmatian origin, *Journal of Roman Archaeology*, 22, London, 83–108.
- LINDHAGEN, A., 2020. – Adam Lindhagen, A Central Dalmatian Origin of the Adriatic Wine Amphorae? New Evidence from Xrf-Analysis, *Exploring the Neighborhood. The Role of Ceramics in Understanding Place in the Hellenistic World* (ur./eds.: I. Kamenjarin, M. Ugarković), IARPotHP V, Phoibos Verlag, Wien, 343–352.
- LISIČAR, P., 1958. – Petar Lisičar, Bilješke o rimskim natpisima s otoka Korčule, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LX, Split, 125–129.
- MANACORDA, D., 1986. – Daniele Manacorde, A proposito delle anfore cosiddette 'greco-italiche': una breve nota, *Recherches sur les amphores grecques* (ur./eds.: J.-Y. Empereur - Y. Garlan), Bulletin de Correspondance Hellenique, suppl. XIII, Paris, 581–586.
- MIŠE, M. et al., 2019. – Maja Miše, Vincent Serneels, Antonela Matana, Alessandro Montanari, Branko Kirigin, Provenance studies of amphorae from the Greek colony Pharos on the island of Hvar, Croatia, *250 Million Years of Earth History in Central Italy: Celebrating 25 Years of the Geological Observatory of Coldigioco* (ur./ed.: C. Koeberl, D. M. Bice), Geological Society of America Special Paper 542, 471–499.
- OLCESE, G., 2004. – Gloria Olcese, Anfore greco-italice antiche: alcune osservazioni sull'origine e sulla circolazione alla luce di recenti ricerche archeologiche e archeometriche, *Metodi e approcci archeologici, l'industria e il commercio nell'Italia antica* (ur./eds.: E. C. De Sena, H. Dessales), BAR International Series 1262, Oxford, 173–192.
- POTREBICA, H. et al., u tisku – Hrvoje Potrebica, Miroslav Vuković, Jelena Jovanović, Mislav Fileš, Vatroslav Španiček, Helenistička cisterna na Koludrtu, *Hvarski arhipelag i arheologija dalmatinskih otoka: od dinamične prošlosti do kulturnog turizma*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, (ur./eds.: D. Tončinić, M. Ugarković, E. Visković), Hrvatsko arheološko društvo, Institut za arheologiju.
- RADIĆ, F., 1892. – Frano Radić, Ostaneci starorimskog kupališta u luci Banja kod grada Korčule, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, 3, Zagreb, 77–79.
- RADIĆ, D., 2001. – Dinko Radić, Topografija otoka Korčule, *Arheološka istraživanja na području otoka Korčule i Lastova*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 20 (ur./eds.: B. Čečuk, Ž. Rapanić, Ž. Tomičić), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 25–50.

- RADIĆ, D., 2017. – Dinko Radić, Metalni nalazi, *Grad mrtvih nad poljem života, Nekropola gradinskog naselja Kopila na otoku Korčuli / The City of Dead above Field of Life. Necropolis of Kopila Hillfort on the Island of Korčula* (ur./eds.: I. Fadić, A. Eterović Borzić), Muzej antičkog stakla u Zadru, Zadar, 85–98.
- RADIĆ, D., BASS, B., 2001. – Dinko Radić, Bryan Bass, Gradine otoka Korčule (Pretpovijesne strukture na vrhovima korčulanskih brda), *Arheološka istraživanja na području otoka Korčule i Lastova, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, vol. 20 (ur./eds.: B. Čečuk, Ž. Rapanić, Ž. Tomičić), Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 133–146.
- RADIĆ, D., BORZIĆ, I., 2017. – Dinko Radić, Igor Borzić, Otok Korčula: Iliri i Grci / The Island of Korčula: Illyrians and Greeks, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 110-1, Split, 303–325.
- RADIĆ ROSSI, I., 1993. – Irena Radić Rossi, *Amfore tipa Lamboglia 2 i Dressel 6A na istočnoj obali Jadrana u svjetlu podmorskih nalaza*, magistarski rad, neobjavljena građa, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
- RADIĆ ROSSI, I., 2005. – Irena Radić Rossi, Dosadašnji rezultati podmorskih arheoloških istraživanja u zapadnom dijelu otoka Korčule, *Blato do kraja 18. st.*, sv. 3 (ur./eds.: T. Šeparović), Općina Blato, Blato, 33–48.
- RADIĆ ROSSI, I., 2008. – Irena Radić Rossi, Luka Vis – hrid Krava, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 4/2007, Zagreb, 463–465.
- RADIĆ ROSSI, I., 2017. – Irena Radić Rossi, Amfore tipa Korint B iz hrvatskog podmorja, *Adriamphorae - Amfore kao izvor za rekonstrukciju gospodarskoga razvoja jadranske regije u antici: lokalna proizvodnja / Amphorae as a Resource for the Reconstruction of Economic Development in the Adriatic Region in Antiquity: Local Production* (ur./eds.: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, A. Konestra), Institut za arheologiju u Zagrebu, Zagreb, 13–25.
- ŠUTA, I., 2011. – Ivan Šuta, Žrnjevi i nakovnji, *Antički Sikuli*, Katalog izložbe, Muzej grada Kaštela, Kaštela, 105–110.
- ŠUTA, I., 2011a. – Ivan Šuta, Amfore kao pokazatelj ekonomskih i društvenih odnosa u okolici Kaštelanskog zaljeva u 2. i 1. st. pr. Krista, *Adriamphorae - Amfore kao izvor za rekonstrukciju gospodarskoga razvoja jadranske regije u antici: lokalna proizvodnja / Amphorae as a Resource for the Reconstruction of Economic Development in the Adriatic Region in Antiquity: Local Production* (ur./eds.: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, A. Konestra), Institut za arheologiju u Zagrebu, Zagreb, 26–32.
- ŠUTA, I., 2011b. – Ivan Šuta, Pitosi/Doliji, *Antički Sikuli*, Katalog izložbe, Muzej grada Kaštela, Kaštela, 87–90.
- UGARKOVIĆ, M., 2019. – Marina Ugarković, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlačkoj njivi, na otoku Visu I/2*, Arheološki muzej u Splitu – Institut za arheologiju u Zagrebu, Split – Zagreb.
- VANDERMERSCH, C., 1994. – Christian Vandermersch, *Vins et amphores de Grande Grece et de Sicile, IVe-IIIe s. avant J.-C.*, Etudes I, Centre Jean Berard, Naples.
- WILL, E. L., 1982. – Elizabeth, L. Will, Greco-Italic Amphoras, *Hesperia*, 51, Athena, 338–356.
- WHITBREAD, I. K., 1995. – Ian K. Whitbread, *Greek transport amphorae: A petrological and archaeological study*, Fitch Laboratory Occasional Paper 4, British School in Athens, Athena.
- VRŠALOVIĆ, D., 2011. – Dasen Vrsalović, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana: prilog poznavanju trgovačkih plovnih putova i gospodarskih prilika na Jadranu u antici*, Književni krug, Split.

